Geliş Tarihi / Received: 16.01.2023**Kabul Tarihi / Accepted:** 27.03.2023**Yayın Tarihi / Published:** 31.03.2023**Araştırma Makalesi / Research Article****DOI:** .....**Makale Künyesi / Citation:** Kaplan, D. (2023). “Fulcrum'un Yakın Doğu'daki Olası Kökeni ve Yunan Yataklarında Ortaya Çıkışı”, *Anatolian Archaeology*, 1 (Mart 2023), 43-96.

Fulcrum'un Yakın Doğu'daki Olası Kökeni ve Yunan Yataklarında Ortaya Çıkışı

Possible Origin of Fulcrum in the Near East and Emergence in Greek Beds

Davut KAPLAN*

ÖZET

Yemek, dinlenmek ve uzanmak için kullanılan yataklar Yakın Doğu ve Ege dünyasında farklı formda üretilmişlerdir. Yatakların en belirleyici özelliği ayak ve başlık kısımlarıdır. Yakın Doğu'da Mısır'dan başlayarak yataklara özel önem verildiği tasvirli sanat ve arkeolojik buluntular ile anlaşılmaktadır. Mısır yataklarının tek başlıkları klasik mısır mitolojik ikonografi ve bitki motifleri ile süslüdür. Yatakların ayakları hayvan bacağı formundadır. Mezopotamya ve çevre kültürlerde ise ayakların bazıları Mısır örneklerini izlerken bazıları Asur formu denen kozalak biçimli plastik figürlüdür. Yatak başlık kısımları ise Mısır'ın tersine eğimli ve bazen 'C' formunda içe döner. Yakın Doğu mobilya üretiminde Doğu Akdeniz üretim üssü olarak görülmektedir. Fildişi dekorasyonlar ön plandadır ve hem Anadolu hem de Ege (Yunan) mobilyaları üzerine büyük etkisi vardır. Hellenistik ve Roma Dönemi'nde çok popüler olan yatak başlık veya kol dayama yerinin figürlü ya da plastik bezemeli kısmı olan fulcrumun ortaya çıkışı köken açısından bir sorun oluşturmaktadır. Fulcrumun kısa tanımı yapıldıktan sonra nasıl ortaya çıktığı Mısır, Mezopotamya, İran ve Anadolu gibi komşu coğrafya ve kültürlerde mobilya-yatak örneklerinde bezemeli aksam ele alınmış gelişimi saptanmaya çalışılmıştır. Fakat Yunan yatakları konusunda sınırlı yazılı kaynak ve neredeyse yok denecek kadar az arkeolojik malzeme vardır. Buna rağmen vazolar, Yunan yatak tipleri ve detayları konusunda tek kaynak görünmektedir. Bu yataklarının stilistik gelişimi ve farkları üzerine antik metinler, modern çalışmalar ve günümüze gelmiş müzelerde korunan örnekler ışığında genel fakat özet bir değerlendirme yapılmıştır. Özellikle yatakların başlık, kol dayama yerlerinin konumu, duruşları, malzemeleri ve figürleri birlikte değerlendirilmiştir. Zamanla figürlerle süslenerek klasik formuna kavuşan fulcrumların gelişimlerinden ve kullanımlarından da anlaşıldığı gibi yüzlerce yıl çok az bir üslup değişimiyle ve hatta doğrudan Yakın Doğu'dan sade biçimiyle Arkaik dönem sonunda kopya edildiği görülmektedir. Fulcrumlar, özgün ve kaliteli örnekler içeren Hellenistik Dönem'de form açısından eskiye bağımlı fakat daha özgündür. Roma Dönemi'nde ise Hellenistik tipten doğrudan kopya edilen fulcrum zamanla formunu değiştirerek daha yüksek ve uzun forma sahip olur. Fakat bazen bezemeden yoksun da olsalar Roma tiplerinin geniş coğrafyalarda çok daha yaygın şekilde kullanıldığı görülür.

Anahtar Kelimeler: Eski Yakın Doğu, symposion, antik mobilya, antik yatak, fulcrum.

ABSTRACT

Beds used for eating, resting and lounging were produced in different forms in the Near East and Aegean world. The most defining feature of the beds are the foot and headrest. It is understood from the descriptive art and

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Kurupelit Kampüsü D Blok Zemin Kat 55200 Atakum, Samsun, TÜRKİYE. E-posta: davutkaplan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5690-1639>

archaeological finds that special importance was given to the beds in the Near East, starting from Egypt. The single headboards of the Egyptian beds are decorated with classical Egyptian mythological iconography and plant motifs. The feet of the beds are in the form of animal legs. In Mesopotamia and the surrounding cultures, some of the feet follow the Egyptian examples, while some of them have a cone-shaped plastic figure called the Assyrian form. The headboards, on the other hand, are inclined in contrast to the Egyptian ones and sometimes turn inwards in the form of 'C'. The Near East is seen as the Eastern Mediterranean production base in furniture production. Ivory decorations are prominent and have a great influence on both Anatolian and Aegean (Greek) furniture. The emergence of the fulcrum, which is the figured or plastic decorated part of the headboard or armrest, which was very popular in the Hellenistic and Roman Periods, poses a problem in terms of origin. After making a short definition of fulcrum, how it emerged was tried to be determined by examining the decorative parts in furniture-bed samples in neighboring geographies and cultures such as Egypt, Mesopotamia, Iran and Anatolia. However, there are limited written sources and almost non-existent archaeological material on the Greek deposits. However, vases seem to be the only source for Greek bed types and details. A general but brief evaluation has been made on the stylistic development and differences of these beds in the light of ancient texts, modern studies and examples preserved in museums that have survived. In particular, the position of the headboard, armrests on the bed, materials and figures of the beds were evaluated together. As can be understood from the development and use of fulcrums, which have gained their classical form by being decorated with figures over time, it is seen that they were copied hundreds of years with very little stylistic change and even directly from the Near East in their plain form at the end of the Archaic period. Fulcrums are dependent on the old but more original in terms of form in the Hellenistic Period, which includes original and quality examples. In the Roman Period, the fulcrum, which was directly copied from the Hellenistic type, changed its form over time to have a higher and longer form. However, it is seen that Roman types are used much more widely in large geographies, even if they are sometimes devoid of decoration.

Keywords: Ancient Near East, symposion, ancient furniture, ancient bed, fulcrum.

Amaç

Yatakların¹ baş (yatak başı/başlık) veya ayak kısımlarında, yüksekçe ve kıvrımlı, genelde 'S' biçimindeki parçası Latince '*pluteus*'² ve '*fulcrum*' (ç.*fulcra*)³ olarak isimlendirilir. Antik metinlerde ise yatakların sökülüp takılan birer parçası olduklarına yer verilmiştir⁴. İsidorus, *fulcrum*'u gerçekçi, sade ve hatasız bir şekilde taşınabilir yatak başlığı olarak tanımlar⁵. Kısa tanımdan da anlaşıldığı gibi yatakların günümüze ulaşmış bezemeli kısımları yani kıvrımlı profillere sahip baş ve ayak kısımları (*fulcra*) antik çağda da dikkat çekmiştir. Yunan filozofları tarafından lüks⁶ olarak ifade edilen antik dönem mobilyaları⁷ içerisinde yer alan Yunan ve Roma yatakları, gelişim ve tiplerinden de anlaşıldığı gibi lüks derecesinde süslenmişlerdir. Bu tasarım ve dekorasyon tarzı, Hellenistik ve Roma dönemlerinde geniş coğrafyalara yayılmış örnekler ile kalitelerini, estetik değerini ve üstün işçiliklerini göz önüne sermişlerdir⁸.

Antik kaynaklar dışında, rölyefler⁹ ve vazo resimleri başta olmak üzere tasvirli sanat eserleri ve müzelerde saklanan metal parçalar¹⁰ fulcrumlu yatakların Hellenistik ve Roma yaygınlığına işaret etmektedir¹¹. Genelde ahşap olan yataklar, büyük kısmı sağlam ve dayanıklı malzemeden üretilmiş, oyma, kakma ve rölyef gibi farklı teknikte ve çeşitli malzemeden yapılmış *fulcra*lara (ç.*fulcra*) yani süslü kol dayama yeri veya başlık gibi yastık kısmına¹² sahiptir. Klasik tipteki fulcrumlar genelde ahşabın köşelerini bağlayan ana çerçeve, fulcrumun üst bezemesi olan ve genelde hayvan başı şeklinde figüre sahip olan protom, altta büst veya madalyon, her iki figürlü bezeme arasında dinlenen bir figürün yer aldığı bazen sade bazen figürlü metal levha olmak üzere dört kısımdan oluşur. Protomlar bazen ayrı döküldüğü gibi tek parça da olabilir. Eğer ayrı ise bu kez ahşap üzerine monte için çivi delikleri yer alır¹³.

Yakın Doğu kültürleri, çoğu kez plastik bezemeli başlıklı çeşitli tiplerde yatakları binlerce yıldır kullanmaktadırlar. Yunanların Yakın Doğu ile temasa geçmelerinin ardından birçok alanda değişimler yaşandığı görülür. MÖ.7.yy'da symposion, hemen ardından MÖ.6.yy

¹ Özellikle Roma yemek odalarında geleneksel olarak birbirlerine doğru açılarak yerleştirilmiş üç yatak bulunur. Dolayısıyla bu düzenlemeye sahip yemek yataklarında yatak başlıkları da işlevlerine göre en üstteki başlık, en alttaki ayaklık ve ortadaki ise baş ve ayak kısmı olmaksızın imal edilmiş olmalıdır. Bununla beraber yemek için kullanılmamış örneklerde de baş ve ayak kısımları yoktur.

² Mau 1897, 370-371.

³ Kelimenin klasik manada kullanımı "fulcrum" için bkz. Anderson 1889, 322-324; Mau 1897, 370-371; Ransom 1905; Hoffmann 1957, 167; Seyffert 1960, 243; Kent Hill 1963, 293; Richter 1966, 105; Boucher 1982, 184; Faust 1989; Rolley 1991, 291; Walker 1991, Fig.2; Bianchi 2010, 39-106; Zingg 2012, 166-167.

⁴ Pritchett 1953, 232-236; Baughan 2013, 69-70.

⁵ Isidori Hispalensis, XIX.26.3 (*fulcra sunt ornamenta lectorum, dicta quod in iis fulcimus, i.e., sustinemur, vel quod Toros fulciant, sive çaput, quae reclinatoria vulgus appellat*); Mau 1897, s.370-373; Anderson 1889, s.322-324; Hoffmann 1957, 167, dn.2.

⁶ Andrianou 2006a, 220-221.

⁷ Mobilya kelimesi modern anlamda hareket ettirilebilir, kullanışlı ve bezemeli ev eşyalarıdır. Aslında yatak gibi mobilya ve malzeme üzerine yapılan dekorasyonlar ile dikkat çeken ve günümüze kazılar ile ulaşan sandalye, yatak ve masa gibi eşyalar kastedilmektedir.

⁸ Faust 1989.

⁹ Harris 1994, 240-242.

¹⁰ Baughan 2013, 44.

¹¹ Latince metinlerde geçen ve Antik yataklardaki kol dayama yerleri olarak da bilinen fulcrumlar konusunda çok sayıda farklı açılarından ve farklı örnekler üzerinde çalışma yapılmıştır. Bunlar arasında A. Griefenhagen tarafından 1930'da (*RM* 45, 1930) bronz klineler üzerine yayımlanan makalesi, C. Boube-Piccot'un *Les bronzes antiques du Maroc II, le Mobilier* adlı çalışması, B. Barr-Sharrar'ın *The Hellenistic and Early Imperial Decorative Bust* adlı eseri ve Sabine Faust'un *Fulcra: Figürlicher und ornamentaler Schmuck an antiken Betten* ile tipolojik olarak incelediği fulcrum tipleri yer alır.

¹² Anderson 1889, s.322-324; Seyffert 1960, 243; Richter 1966, s.105; Seiterle & Mutz 1982, 62-65, Fig.11.3; Andrianou 2006a, 235-236; Mols 2007-2008, 154-155; Martins – Schwahn 2014, 28-31.

¹³ Mattusch 1991, 525.

sonunda arkalıklı yataklar ve MÖ.5.yy'dan itibaren özellikle yine Yunan vazo resimlerindeki yataklarda kullanılan fulcrum'un kökeni olarak kabul edilebilecek bezemesiz yatak başları veya çift başlıklı yataklar ortaya çıkar.

Bu makale, 'Antik Dünya' olarak isimlendirilen ve Yakın Doğu'daki farklı kültürlerin mobilya örneklerinden yola çıkarak Yunan yataklarının kol dayama veya baş koyma yeri olan yatak başlıklarının klasik fulcrum olarak nasıl dönüştüğünü veya ortaya çıktığını ele almaktadır.

Giriş

Batı dünyasının her şeyin kökenini Yunan sanatına bağlama eğilimi uzun süre devam etti ve etmektedir. Herhangi bir malzeme ve kültürel unsurun Doğu kökenli olduğunu iddia etmek veya dillendirmek çok ciddi eleştiri almaktadır. Bu eğilimin yataklar konusunda 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıktığı görülmektedir. Antik Yunan yatakları ile ilgili başlangıçta yapılan tipolojik çalışmalar, genelde bütün bir yatağı tanımlamada eldeki mobilya aksamlarının özgün parçalarının yorumuna dayanır. Bu parçalar çoğu kez bir araya getirilmeye çalışılmış ve klasik özellikle fulcrumlu Yunan yatak formu belirlenmeye çalışılmıştır. Batı'daki müzeleri dolduran çok sayıda metal ve fildişi dekorasyon parçası da bu amaçla kullanılmıştır. Bir mobilya parçası olduğu bilinen fulcrumlar da yanlış yorumlanan bir yatak aksamı olmuş¹⁴, ancak 1889'da özgün yerinde doğru olarak kullanılmıştır¹⁵. Örneğin Amelung¹⁶, fulcrumlu mobilya aksamlarının yatak parçası olduğunu yazılı olarak ifade etmiştir. 1905 yılında ise Ransom, Etrüsk ve Roma başta olmak üzere antik yatakları ilk kez detaylı çalışmıştır. Greifenhagen¹⁷ ise yatakların figürlü parçalarını ele alır ve özellikle fulcrum parçalarını değerlendirir. Bu yöntemle de Hellenistik ve Roma yataklarını birbirinden ayırır. Benzer bir değerlendirme bronz parçaları içeren Neugebauer'in bir genel çalışmasıdır¹⁸. Yunan, Etrüsk ve Roma mobilyaları üzerine öncü olarak kabul edilen yaptığı çalışma ile G. M. A. Richter, hem antik kaynaklar hem de tasvirli sanattan faydalanarak mobilyalar ile ilgili kapsamlı bilgi sunmaktadır¹⁹. Buna karşın yatakların tarihlendirilmesi konusunda sorunlar yaşandığı da ifade edilmektedir²⁰. Bu faydalı çalışmalara "The Hellenistic and Early Imperial Decorative Bust" adlı plastik bezemeler ile Barr-Sharr'ın 1987'deki çalışması eklenebilir. Fulcrumlar konusunda en kapsamlı tipolojik ve kronolojik çalışma ise "Fulcra: Figürlicher und ornamentaler Schmuck an antiken Betten" adı ile Faust tarafından 1989'da yapılır. Elizabeth P. Baughan, "Couched in Death: Klinai and Identity in Anatolia and Beyond" adlı çalışmasında Anadolu mezar yatakları ve tipolojisini Ege ve Yakın Doğu bağlantıları ile ele alır.

Yapılan bütün bu çalışmalar daha da genişletilebilir. Çünkü Hellenistik ve Roma dönemi hariç Klasik Dönem Yunan yatak tipleri konusunda arkeolojik malzeme yok denecek kadar azdır. Yatakların tipolojik kökenleri gibi, başlık kısımları da özellikle malzeme ve de tip açısından değerlendirilmelidir. Bronz, kemik, fildişi, gümüş, taş, pişmiş toprak ve ahşap gibi farklı malzemenin kullanılması, yatakların en dikkat çeken parçası fulcrumu hem teknik hem de malzeme açısından öne çıkarmakta ve yeniden Yakın Doğu'ya bakılmasını gerekli kılmaktadır. Mısır dışında diğer kültürlerde yatakların başta ayakları olmak üzere, taşıyıcı ana iskeletin bir kısmı hariç, ahşap²¹ olduğundan, günümüze sağlam olarak ulaşmamışlardır. Ancak

¹⁴ Pistolesi 1858, 502; Castellani 1874, 23 vd; Castellani 1881, Taf.15-18.

¹⁵ Pasqui 1890, Taf. 1.2; Petersen 1892, 36 vd.

¹⁶ Amelung 1902, 269 vd.

¹⁷ Greifenhagen 1930, 137-165.

¹⁸ Neugebauer 1932, 29-45.

¹⁹ Richter 1966.

²⁰ Andrianou 2006a, 222-223.

²¹ Odysseus, kendi eşi için evinin bahçesindeki zeytin ağacından yapıp altın ve fildişi gibi farklı malzeme ile süslediği yataktan bahsetmektedir. Homeros, Odysseus, 23.195-201; Pollux ise kaplumbağa kabuğu ile süslü ahşap yataktan söz eder. Pollux X.35.

yatak başlıklarına ve fulcrumlara köken olabilecek çok sayıda kanıt Yakın Doğu kültürlerinde özellikle kabartma tasvirlerinde ve yazılı kaynaklarda bulunmaktadır.

Başlangıcından Roma İmparatorluğu'nun sonuna kadar antik dünya medeniyet ve kültürleri, mobilya ve yatak üretiminde istisnai bir üslup ve yaratıcılık dönemini yaşamıştır. Bu uzun süreçte karmaşık ve kaliteli dekorasyona sahip yatakların çeşitli figürlerle süslendiği ve genelde kralların ve yöneticilerin hizmetine sunulduğu görülmektedir. Bronz Çağı Kyklad tipi figürlerle tanımlanan örneklerden Roma Çağı'na kadar her kültür ve dönemde Mısır'ın izini bulmak mümkündür.

Antik Mısır çeşitli göz alıcı mobilyaları ve özellikle yatakları, en erken ve kendine has üslubu ile çağdaş ve sonraki kültürlerden ayrılır. Ancak bu Mısır mobilyaları antik dünya içerisinde her zaman öncü görevindedir. Kullanışlı olmaları nedeniyle yatak başlık ve ayakları özenle ele alınmıştır. Elbette ki gösterişli ve kaliteli mobilyalar ve yataklar, tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilen Mısır kralları olan Firavunlara hizmet için üretilmiştir. Genelde firavun cenaze ve mumyalarında kullanılan yataklar da dikkat çekici tasarım ve dekorasyona sahiptir. Bu mobilyaların, figürlü olmaları dışında en önemli özelliklerinden biri de katı simetri kuralları taşımalarıdır. Malzeme ise çoğunlukla ahşaptır fakat süslemeler ve figürler altın, gümüş, malakit ve diğer değerli taşlardandır.

Mısır stili daha sonra, Mezopotamya, İran ve hatta Yunan yataklarına ilham kaynağı olmuştur. Papyrüs gibi bitkiler, aslan ve diğer hayvanların taht ve yataklarının baş ve ayaklarının dekorasyon ve taşıyıcı unsur olarak kullanılmıştır. Bu figürler, stilleri farklı olsa da Mezopotamya, Kuzey Suriye, Pers, Anadolu ve Yunan sanatında da görülür.

Ege coğrafyasında Mısır etkisi ilk olarak bronz çağlarında ortaya çıkar. Dolayısıyla MÖ.1.binde kimliklerine kavuşan antik Yunanlar da Mısırlıları kendi eğitmenleri veya ilham vericileri olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla örnek aldıkları mobilyalar yine Mısır ile iletişimde olan Bronz Çağı Minos ve Miken uygarlıkları değil, Mısır'dı. Yunan tasarımcılar ise form ve biçim arasında oranlama ve sade kompozisyonu tercih eder. Sade olmasına rağmen usta işi detaylar Yunan yataklarında da görülür. Yunan yataklarında Klasik dönemde sıra dışı zarafet ve plastiklik bir aradadır.

Geçmiş kültür ve geleneğin mirasçısı Roma ise antik çağın son evresidir. Tasarımı Yunan'dan alan Romalılar, devraldıkları her malzemeyi ihtiyaçlarına göre uyarlamış ve stile kendileri de katkıda bulunmuşlardır. Fakat Romalılar da antik Mısır'dan etki ile mobilyalarını figürlerle süsleyeme devam etmişlerdir.

Yakın Doğu'nun Tek Başlıklı Yatakları

Mısır: Kral ve Cenaze Yatakları

Ege dünyasının bronz çağı kültürleri henüz ortaya görkemi ile çıkmamış ve kimliklerini ortaya koymamışken aynı dönemde Antik Mısır'da I-III. Sülale (MÖ 3100-2613) zamanından başlayarak çeşitli mobilyalar üretildiği ve bunların ayaklarının hayvan ayak-pençe-toynakları biçiminde şekillendirildiği görülür (**Tablo 1.1**). Bu tipte yataklar Piramitler Dönemi olarak da adlandırılan Eski Krallık (MÖ 2683-2181) Dönemi'nde de devam eder. Bu dönemde Mısır'da merkezi devletin varlığı daha çok hissedilir. Böylece hem toplum hem de ekonomik yapı değişime uğrar. Yeni Krallık Dönemi ise (MÖ 1567-1085) Theb gibi büyük kentlerin olduğu, yine büyük tapınak, saray ve mezarların inşa edildiği en görkemli dönemdir. Krallığın sınırları genişlemiş ve Nubia'dan Fırat Nehri'ne kadar uzanmıştır. Bu dönemde ticaret başta olmak üzere farklı kültürlerle etkileşim vardır. Mobilyalar lüks derecesindedir.

Kakma ve işlemeli en önemi mobilyalar 1922'de açılan Kral Tutankhamun'un mezarından ele geçmiştir. Özellikle yatakların ayakları her zamanki gibi pençe veya toynak gibi

hayvan bacakları şeklindedir. Yatakların başlık kısımları zarif bir şekilde eğimli yapılmıştır ve ayak kısmı da işlenmiştir. Bu dönemde Yuia ve Thuiu'nun mezarlarından ele geçen üç adet yatak²² dikkat çekicidir (**Figür 1; Tablo 1.2**). Yatakların ayakları aslan pençesi şeklinde sonlanır. Aslan bacaklarının yönü yatakların başına doğrudur. Bu yataklar hem işçilik hem de stil açısından, etkisi kendisinden sonra binlerce yıl devam edecek olan örneklerdir. Yataklarda değişen sadece teknolojik ve dekoratif unsurlar değil, aynı zamanda mobilya endüstrisindeki ekonomik çeşitliliği de gösterir²³.

18.Sülale'nin lüks mobilyaları olan Yuia ve Thuiu'nun mobilyalarından daha gösterişli ve zengin hazineye ait örnekler yirmi beş yaşında ölen genç kral **Tutankhamun**'un (MÖ 1352) 1922'de bulunan krali mezarında ele geçmiştir²⁴. Tutankhamun'un mezarından ele geçen beş yatak da diğer mobilyalarda olduğu gibi oymadır ve altın levhalarla kaplanmıştır. En dikkat çeken yataklardan biri²⁵ diğer yataklarda olduğu gibi hafif eğimlidir ve ahşaptan ayak paneli lotus ve papirüs ile süslüdür. Yatağın ayakları aslan bacağı şeklinde ve bu pençeler yine yatağın baş kısmına doğru dönüktür. Abanoz ağacından diğer dört yatak²⁶ da benzer formdadır. Hatta Yuia ve Thuiu mobilyalarındaki gibi Bes figürleri ile süslenmiş yatak başına sahiptirler²⁷. Bütün bu Mısır yatakları krali yataklardır ve ayaklardan yatak başlıklarına kadar en zengin dekorasyon örneklerini sunarlar.

Antik Mısır'da Hanedanlar Öncesi ve Erken Hanedanlık Dönemi'ne ait düz ve dik başlık kısmına sahip yatakların tersine aslan bacaklı ayaklara sahip yatakların ortaya çıkışı dışında tamamen hayvan formunda yataklar da vardır (**Resim 1-4**). Aslanın tipik bir koruyucu figür olarak ortaya çıkması ise daha sonraki dönemlerin mezar ve gömü elemanlarından birisi olmasında önemli rol oynar. Özellikle Orta Krallık Dönemi (MÖ 2650-1050) mumya yataklarında sadece aslan ayağı değil, aslanın başı da kullanılmıştır.

Yeni krallık döneminde (MÖ 1567-1085) ise yataklar hem krali hem de sıradan ölülerin cenaze törenlerinde önemli yer tutar. Mısır'da en muhteşem mobilyalar arasında yer alan fakat saraylarda kullanılmayan bir diğer tip ise hayvan formunda düzenlenmiş mezar yataklarıdır²⁸. Daha önce sadece duvar resimlerinden bilinen bu yataklar (**Figür 2; Tablo 1.5**), Tutankhamun'un mezar buluntuları ile birlikte değerlendirildiğinde gerçek yatak oldukları görülür. Bu yatakların her bir yanında yatak iskeleti görevinde, gövdeleri inceltip uzatılmış hayvanlar yer alır. Bunlarında üzerine hasır örgü atılmıştır. Hayvanların gövdeleri oyulduktan sonra alçıtaşı ile kaplanmış ve yüzeye ince bir altın tabaka uygulanmıştır. Bunlar yukarıda ifade edilen sarayda kullanılan yatakların tersine mumyalama ve mezar ritüelleri sırasında kullanılmışlardı.

Hayvan formlu yatakların birincisi Kahire Müzesi'nde korunan dişi aslanlardan oluşan yataktır²⁹ (**Figür 3; Tablo 1.3**). Yatak, yeraltı tanrıları İsis ve Osiris'in betimlendiği sahnedeki yatağı³⁰ (**Figür 2; Tablo 1.5**) anımsatmaktadır. Yatağın şekli biraz değişik fakat hayvanların kıvrımlı kuyrukları doğal haliyle kalmıştır. Dişi aslanların yeleleri, Tutankhamun'un aslan yatağından kısadır fakat başlar oldukça gerçekçidir. Burada da aslanların koruyucu özelliği hala

²² Yuia (Iouiya) ve Yhiu (Touiyou) olarak da yazılabilir; Baker 1966, 70-73, Fig.83 (Yuia'nın yatağı-18.sülale), Fig.84 (Thuiu'nun yatağı-18.sülale), Fig.85 (Thuiu'nun yatağı (?)-18.sülale).

²³ Manuelian 1985, 98-121.

²⁴ Baker 1966, 75.

²⁵ Baker 1966, 102-103, Fig.132-133 (Tutankhamun'un mezarından yatak-18. sülale).

²⁶ Killen 1980, 32; Baker 1966, 103-104, Fig.134-135 (Tutankhamun'un mezarından abanoz yatak-18.sülale); s.105, Fig.138 (Bes ve Theoris figürlü yatak-18.sülale); Fig.139 (Sade yatak-18.sülale).

²⁷ Hadley 1987, 192; Davis 2000.

²⁸ Baker 1966, 106-107 (Fig.143-147).

²⁹ Baker 1966, 108, Fig.143 (Seramoni yatağı-Kahire-18.sülale).

³⁰ Baker 1966, 108, Fig.144 (yeraltı tanrıları İsis ve Osiris-18.sülale).

önemli rol oynamaktadır. Özellikle hayvanların kuyruklarının yükseltilmiş şekli, dikkat kesilmiş bir aslanı ve daha da saldırgan hale geldiğini ima eder. Aslanlardaki bu ikonografi, ölü için daha fazla koruma amacı güttüğünü gösterir. Benekli gövdeye sahip tanrıça Hathor'un tasvir edildiği inekli yatakta³¹ ise gövdeler beneklidir ve boynuzlar arasında disk yer alır. Hayvan biçimli yatakların üçüncüsü³² ise Yuia ve Thuiu mobilyalarında sıklıkla görülen hippopotamus tipinde ve doğumun tanrıçası Thoeris'i tasvir eder. Yatağın ana şekli diğer yataklara benzer.

Hayvan formunda düzenlenmiş mezar yatakları Mısır'da Pers dönemi eserlerinde de görülmektedir. Saggara'da Gisir-el Mudir'deki nekropolde ele geçen MÖ 525-404 ve MÖ 343-332 yıllarına tarihlendirilen Pers dönemi steli üzerindeki mezar yatağı aslan formundadır³³ (**Figür 4; Tablo 1.4**). Üç bölümlü stelde, üstte yuvarlak hilal biçimli alanda (lünette) Persepolis sarayında da görülen Ahuramazda'nın sembolü yer alır. Orta alanda ölü sahnesine yer verilmiştir. Aslan gövdeli bir mezar yatağı üzerinde kendisine Anubis tarafından kadeh sunulan erkek formunda mumya cenaze yer alır. Stel, geç dönemdeki diğer Mısır mezar stellerine benzer. Figürde Mısırlı olmayan etki verilmesine rağmen Mısırlı özellikler ağırlıklıdır. En önemli yanı ise Aslan gövdeli mezar yatağının aynen Mısırlı stilde olmasıdır. Sadece aslanın ön ayak kasları stilize edilmiştir ve kuyruğun kıvrık şekli de Mısır'a yabancısıdır. Alt sahnede ise krali taht ve giysisinden ileri gelen, yüksek bir Persli yer alır. Saç ve sakalı, öndeki sunu masası ve karşısındaki figür ve ellerindeki sembollerle tam bir doğulu daha doğrusu Persli sahnedir ve Mısır cenaze törenlerine yabancısıdır.

Görüldüğü gibi ister krali ve ister kütle alakalı olsun Mısır'ın binlerce yıl geriye giden yatak formlarında ayaklar genelde hayvan bacağı, pençe veya toynağı şeklinde, ana gövdesi ise hayvan figürleri, protomları, başları biçiminde şekillendirilmiştir. Özellikle hayvanların başlarının yatak başlık kısmına denk gelmesi, yükseltilmiş figürlü başlığa sahip ilk yatak örnekleri olduğunu göstermektedir. Ancak Yunanlılar yataklarında uyumak için yastık kullanırken, Mısırlılar boynu desteklemek için özel ve taşınabilir yastık kullanmışlardır. Özellikle Aashyet (Ashait) lahdindeki kabartma tasvirde benzeri görüldüğü gibi 6. Hanedanlık metinleri, "*aslan başları ile süslü parlak bir taht*"tan söz eder³⁴. Bu örneklerde aslan başları bacaklardan ayrı olarak yapılmış ve monte edilmiştir. Bu karakteristik tasarım daha sonra da hayvanın bacak ve gövdesinin birlikte şekillendirildiği moda olmaya devam etmiştir. Hatta 18.hanedanlıkta Tutankhamun mezar mobilyaları arasında yer alan cenaze yataklarında olduğu gibi, çift aslan ve diğer hayvanlar tam gövdeli olarak kullanılmışlardır.

Dolayısıyla Mısır'da yaygın olarak mobilya ayakları aslan bacakları formundadır fakat Mısırlı marangozlar aslan başlarını ve protomlarını da hem taht ve koltuklarda hem de yatak gibi mobilyalarda kullanmışlardır³⁵. Bu özgün tasarıma rağmen önceki stillerden olan sadece aslan başı ve bacağının mobilya ayağı olduğu örnekler, her dönemde Mısır'da (**Figür 5; Tablo 1.6**) ve Roma dönemine kadar gelişmeye ve kullanıma devam eder. Yunan ve Roma sanatına kadar varlığını devam ettiren bu hayvan başlı veya protomlu Yunan örneklerinin, klasik çağda fulcrum bezemesinin ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı döneme denk gelmesi ilginç gelmemelidir. Çünkü bu dönemde Yunan kültürü Yakın Doğu'dan çok şey almaktadır.

Eski Yakın Doğu'da yani Suriye, Filistin, Pers ve Anadolu yarımadası da dahil bu geniş coğrafya Mezopotamya'yı da içine almaktadır. Mısır'ın Hanedanlar Öncesi Dönem'den itibaren tek bir kral idaresi altında toplanmasına karşın Mezopotamya'da ve komşu

³¹ Baker 1966, 108, Fig.145 (Hathor yatağı-18.sülale).

³² Baker 1966, 108, Fig.146-147 (tanrıça Thoeris yatağı-18.yy).

³³ Mathieson et al. 1995, 23-41.

³⁴ Scott 1965, 143.

³⁵ Eaton-Krauss 2008, 36.

coğrafyalarda kendi egemenliği altında birkaç şehir bulunduran ve birbirleri ile savaşan idarecilerin egemenliğinde krallık yönetimleri vardır ve sürekli bir birlik yoktur. Etnik çeşitlilik ve siyasi düzensizliğe rağmen Mezopotamya'da uygarlığın gelişimi kesintisiz izlenebilmektedir. Bu gelişim mobilyalarda da görülür. Bu bölgede çok sayıda çeşitli kültür, Mısır'daki gibi yine çeşitli ve karmaşık mobilya örnekleri üretmiştir.

Mezopotamya Mobilyaları ve Assur yatakları

Mezopotamya'da üç evre, mobilya ve yatak üretimi açısından dikkat çeker. Bunlardan birincisi Sümer Erken Hanedanlık (MÖ 3100-2370), ikincisi Akkad Dönemi'nden Kassit döneminin sonuna (MÖ 2370-1150) kadar geçen dönem ve üçüncüsü de özellikle Büyük İskender'le birlikte (MÖ 331) yani Hellenistik etkinin başladığı döneme kadar devam eden Assur, Babil ve Pers'in baskın olduğu dönemdir.

Başlangıcından Yeni Assur Dönemi öncesine kadar Mezopotamya sanatında mobilyalar ve dekorasyonları genelde silindir mühürler, kabartma ve heykeltıraşlık eserleri ile tanınmaktadır. Mobilya tasvirleri içerisinde genelde birbirini tekrar eden ve geleneksellikten fazla kopmayan iskemle ve sandalyeler ağırlıklıdır ve üzerlerinde Mısır'da olduğu gibi çoğunlukla önemli kişiler ya da tanrılar oturmaktadır. Özellikle Mısır ve Suriye ile olan ilişkiler bu değişimi de etkilemiştir.

MÖ 3. bin ya da Akkad dönemine ait bir silindir mühür³⁶ üzerinde en erken kavisli başlıklı yatak betimlenmiştir. Kadın doğum sahnesinde bir kadın (ebe) doğuma yardım ederken diğer kadın, yatak baş ucunda ayakta beklemektedir (**Figür 6; Tablo 1.7**). Yatağın başı Assur dönemi kabartmalarında da görülecek olan kavisli ve ucu topuz biçimlidir. Yatak ayaklarının boğa bacağı şeklinde sonlanması ve yatak başucuna doğru dönmüş olması Mısır örnekleri ile benzerliği nedeniyle dikkat çeker. Benzer bir silindir mühür³⁷ üzerinde de yine boğa bacaklı ve topuz başlı yatakta yatan figür betimlenmiştir (**Figür 7; Tablo 1.8**). Yanlarında yağ vazoları ve doğum bitkileri tanımlanmıştır. Her iki yatağın ayak ve başlık formu da benzer ve altlarında tasvir edilmiş akrep betimi doğurganlığın sembolüdür. Bu nedenle her iki yatak da doğum ile ilgilidir.

Mühürlerdeki çeşitliliğe rağmen detayları ve özellikleri seçilemeyen bu eserler daha sonra Assur ve Babil dönemlerinde kralların vergi veya ganimetleri arasında sayıldıklarından gerçek şekli ile tasvir edilmişlerdir.

Assur krallığının gücünün doruğunda olduğu MÖ 9-7. yüzyıllarda Assur döneminde yeni mobilya tipleri görülür. Bu eserler Assur mobilyaları olarak isimlendirilse de üretimlerinde ve tiplerinde çeşitli kültürlerin etkisi vardır. Mısır'da El-Amarna'da bulunan tabletlerde ifade edildiği gibi Babil kralları Mısır krallarından altın süslü sandalye ve yatak hediye almışlardı³⁸. Hayvan pençe/toynağı biçimli ayaklara sahip mobilyalar bu etkiye bağlanmalıdır. Benzer şekilde aslan veya koç başlı-protomlu tahtlar ve sandalyeler de Mısır etkisiyle ortaya çıkar. Ancak Mısır etkisi Assur mobilyalarında çok açık değildir. 'Yabancı stil' olarak düşünülen bu etki ya çok azdır ya da figürlü bezeme dışında stilde etkisi yoktur. Assur kralları, komşulardan almış oldukları mobilyaları da doğrudan kullanmışlardır. Assurnasirpal Suriye'den fildişi ve fildişi kakma mobilya³⁹, II. Sargon ise Urartu coğrafyasından gümüş, değerli taş ve altından mobilya türü eşyaları ganimet olarak almıştır⁴⁰. Bu tür mobilyalar olasılıkla saraya ait eşyalardır ve büyük çoğunluğu saray duvar resimlerinde betimlenmiştir. Dolayısıyla siyaset, ticaret,

³⁶ Otto 2016, Fig. 30.

³⁷ Otto 2016, Fig. 31.

³⁸ Baker 1966, s.60-61.

³⁹ King 1902, s.19.

⁴⁰ Thureau-Dangin 1912; Baker 1966, 180.

kültürel ilişkiler ve özellikle askeri seferler, Yakın Doğu'da merkezi Doğu Akdeniz (Fenike) olan bir mobilya üretimine işaret ederken bu kültürler arasında mobilya hareketliliği yaşanır.

Asur ve Yeni Babil dönemlerine ait mobilyalar ile ilgili değişim silindir mühürler üzerinde de görülmektedir. Bu farkların en bariz örneği ritüel sahnelerin tasvir edildiği mühürlerdir. Daha gerçekçi örnekler ise kabartmalarda mevcuttur. Bazı mobilyalar düz, bazıları ise hayvan bacağı şeklinde ayaklıdır⁴¹. En yaygın tip çapraz ve hayvan bacaklı ayağa sahip mobilyalardır. Akkad dönemi mühürlerinde neredeyse belirgin olmayan bu hayvan ayakları bu dönemde açık bir şekilde bacak ya da ayak şeklinde kullanılmaktadır. En ilginç örneklerden biri, yeni Asur dönemine ait çapraz ayaklı ve keçi toynaklı taburelere yer verilen silindir mühür tasviridir⁴². Bu tipin en yakın benzeri bir alçak kabartma⁴³ üzerinde de görülür. Bu tasvirler silindir mühürlerdeki örneklerin yaygın kullanıldığını ve gerçek mobilyalarla aralarındaki ilişkiyi göstermektedir. Aynı zamanda keçi ayağı iskemle tasviri, boyalı terrakotta levhada⁴⁴ olduğu gibi Ege coğrafyasına da geçer ve Klasik Yunanistan'da da yaygın kullanıldığını göstermektedir.

Mobilyalar ile ilgili en önemli kaynak Ninive, Nimrud ve Khorsabad saraylarının duvarlarındaki alçak kabartmalardır. Bu kabartmalardaki yataklarda genelde iki ayrı başlık tipi görülür. **Birincisi** tamamen C formunda içe kıvrıktır (**Figür 12-17, 20; Tablo 1.13, 15, 17-18**). **İkincisi** ise içe doğru daha az kavislidir (**Figür 8-9, 13, 18, 22-24; Tablo 1.9-10, 14, 22**). Bazı tipleri ise ikisine de uymayan kıvrımlı-S yapan başlıklıdır (**Figür 19; Tablo 1.18-19**)

Nimrud'da Salmanasar kapısının bronz kabartmalarındaki (**Figür 9; Tablo 1.10**) bir detayda görüldüğü gibi kıvrımlı başlığa sahip yataklar, Asur'da yaygın üretilen eserlerdir. Kral burada MÖ 850 civarında Suriye'de yürüttüğü seferleri tasvir ettirmiştir. Bu kabartmalarda tasvir edilen bütün mobilyalar kral Sanherib'in daha sonra görülen kabartmalarındaki tiplerle⁴⁵ benzerdir.

Ninive'de Sanherib'in özellikle Güney-Batı Saray duvar kabartmaları arasında askeri kamp içerisindeki mobilyalar arasında kıvrımlı başlık kısmına sahip yataklar⁴⁶ dikkat çekicidir (**Figür 12; Tablo 1.13**). Burada en önemli ayırım, dönemin kabartmalarında sıklıkla görülen yatağın başının içe dönük açık veya kapalı 'C' formunda net bir kıvrım yapıyor olmasıdır. Fakat buradaki masa veya iskemle Asur kabartmalarında görülen geleneksel formlardan farklıdır ve olasılıkla Ninive'de kullanılan sıradan bir mobilya değil de Babil ganimetleri arasında yer almalıdır.

Özellikle Sanherib'in sarayındaki Asur askerlerinin nehir kenarı boyunca taşıdığı mobilyalar⁴⁷ (**Figür 14; Tablo 1.15**) çok daha bilgi vericidir. Bu örnekler dışında Asur yatakları genelde kabartma yontuculuk eserleri üzerinde betimlenmiştir ve basit karakterlidir. Ana gövde yani uzanılan alan düzdür, kavisli değildir; bacaklar da genellikle düzdür ve bir çapraz çubukla (cross-bar) birbirine bağlanır. Ayaklar bazen en sevilen çam kozalağı biçimli süslemeyle son bulur. Yatağın yalnızca bir ucu (başlık kısmı) yükseltilir ve bu genellikle neredeyse yarım daire şeklinde içe doğru kıvrılır. Bu genel özellikleriyle yataklar kesinlikle Mısırlı tiplerden hem

⁴¹ Baker 1966, 180, Fig. 287-288.

⁴² Baker 1966, 180-181, Fig. 289-290.

⁴³ Baker 1966, 180-181, Fig. 333 (Askeri kampta mobilyalar-Yeni Asur dönemi); Fig.334 (Sanherib'in askeri kampta heyet kabulü-Yeni Assur Dönemi).

⁴⁴ Baker 1966, Fig. 435 (Boyalı terrakotta levha-keçi ayaklı iskemle-MÖ.550).

⁴⁵ Baker 1966, 201, Fig. 332 (mobilya.ganimet taşıyan askerler), Fig. 333 (askeri kamp ve mobilyalar-Yeni Assur Dönemi), Fig. 335 (yatak hazırlama-Yeni Assur Dönemi).

⁴⁶ Baker 1966, 190, Fig. 303 (kıvrımlı başlık kısmı yatak-Yeni Asur Dönemi).

⁴⁷ Baker 1966, 201, Fig. 332 (mobilya.ganimet taşıyan askerler).

farklı hem daha alçaktır. Dolayısıyla Mısır örnekleri gibi üzerine çıkmak için bir tabureye veya basamaklara ihtiyaç yoktur.

Yatmak, dinlenmek için veya kline-yatak üzerine uzanarak ziyafet yapma tasvirleri Yakın Doğu'da yaygındır. Bu amaçla kullanılan yatak veya sedirler ilk olarak Asurbanipal'in rölyeflerinde gösterilir. Benzer rölyeflerden birinde bir teknede nehirden karşıya geçirilirken ters çevrilmiş yatak tasvir edilir⁴⁸ (**Figür 8; Tablo 1.9**). Diğer benzer örnek yataklar Asur ordusunu seferde gösteren bir dizi kabartma üzerinde de betimlenmiştir (**Figür 18, 21; Tablo 1.14, 18-19, 21**). Bu yatak tipinin kalıpla yapılmış ayakları, bir enine gövdesi (cross-bar) ve yatağın bir ucu başlık kısmında yukarıya doğru eğimlidir. Benzer formda, uçları kalkık yataklar, hem Asur kamplarında hem de yabancı kale tasvirlerinde sıkça görülür. Dolayısıyla eğimli başlıklı yataklar ve C formulu başlıklı yatakların Yakın Doğu'da hem krali hem de orduda askerlerin kullandığı yaygın yataklar olduğu anlaşılmaktadır.

Senherib'in saltanatı ile yatakların ucu tamamen C formunda yuvarlak hale gelir ve artık kavisli kısmın altına bir destek takılabilir durumdadır. Ele geçirilen bir şehirden ganimet olarak alınan Senherib dönemi saray kabartmasında nehir kenarında askerlerin taşıdığı mobilyalar arasında böyle bir yatak da vardır⁴⁹ (**Figür 14; Tablo 1.15**).

Bu tip yatakların en ünlü tasviri, elbette Assurbanipal ziyafet sahnesindedir⁵⁰ (**Figür 15-16; tablo 1.16**). Kral Assurbanipal'in sarayının duvar kabartmaları arasında şimdi British Museum'da bulunan bu ünlü kabartmalarda, kralın zaferlerine atıf yapılmaktadır. Kral Assurbanipal, bu sahnelerden birinde Elam kralı Teumman'ı yendikten sonra⁵¹ krali bahçede eşi kraliçe ile ziyafet sahnesinde tasvir edilmiştir (**RESİM**). Palmiyeler, kuşlar ve salkımlı asmalar ile romantik bir çevre olduğu vurgulanan tasvirde, ağaçlara kesik düşman kral başının asılması ile romantik ziyafet zıtlık oluşturur. Kralın dinlendiği yatak, oldukça derin oymalı sedir kozalağı ayaklıdır. Kıvrımlı başlık kısmı ise bir yastığı destekler. İçte kıvrımlı başlığa sahip yataklar bu dönemin bir özelliğidir ve burada da yine bir krali yatak betimlenmiştir. Çünkü bu tipteki sıradan yataklardan daha detaylı, ince işçilikli ve oldukça da büyüktür. Diğer bir deyişle bu sahnedeki yatak, Asur kabartmalarından iyi bilinen bir tipin ayrıntılı versiyonudur. Bu sıradan olmayan ayak oyma işçiliği gibi özellikler dışında yatak ayakları, bronz veya altından olması gereken küçük figürlerle dekore edilmiştir. Ayakların üst kısmında, muhtemelen fildişi olan ve 'penceredeki kız/kızları' gösteren dekorasyon ve altta enine bağlantı çubuğu üzerinde koşan aslanlardan oluşan Fenike etkili bir friz vardır (**Figür 16**). Bu kabartmadaki sıra dışı bezemeli yatak, ilk kez ritüel bir ziyafetle ilişkili gösterilmiştir. Bu bakımdan yatağın ayaklarında Fenike stilinde bir bezeme olması önemlidir. Dolayısıyla dekoratif unsurlardan birinin iyi bilinen Fenike motiflerinden biri olan penceredeki kızlar olması, bu mobilyalarda ziyafet tarzında olduğu gibi bazı Fenike unsurlarının varlığını kanıtlamaktadır. Bazı araştırmacılar bu ziyafet sahnesinin Asur'da yaygın olmamasından kaynaklı olarak Fenike kültürü ile bağlantılı görürler⁵². Oysa Doğu Akdeniz ile bağlantısı konusunda kanıt yoktur ve Asur ritüeli gibi durmaktadır. Bazı araştırmacılar ise Luristan (İran) ilişkisine odaklanmaktadır⁵³. Fenike ziyafet alışkanlığının, yazılı kaynaklar ve mobilya sanatında öncü olması nedeniyle Kuzey Suriye, Asur ve Kıbrıs gibi farklı bölgelere yayıldığı anlaşılmaktadır.

Ninive Güney Batı Saray kabartmalarında da MÖ. Geç 7.yy'a tarihli Babil coğrafyasındaki yerleşimlerden ganimetler arasında yataklar tasvir edilmiştir (**Figür 12, 19-**

⁴⁸ Curtis 1993, Pl. 49a.

⁴⁹ Curtis 1993, Pl. 49b.

⁵⁰ Baker 1966, 190, Fig. 304-305 (Assurbanipal ve kraliçe-MÖ.662-627-Yeni Asur Dönemi); Curtis 1993, Pl. 46b.

⁵¹ Pritchard 1950, 451.

⁵² Barnett 1985.

⁵³ Maléki 1961; Bazı araştırmacılar ise göçebelerin yerde yemek yeme alışkanlığı ile ilişkili görmektedirler.

20). Sanherib'in sarayında bulunan bu mobilyalar nadiren tasvir edilen detaylı işlenmiş kaliteli eserleri de betimlemektedir. Aslında ganimetlerin ele geçirildiği yer Kuzey Suriye'de bir şehir olmasına rağmen mobilyalar⁵⁴ Assur stilindedir. Ancak yine de krali sahnelerde görülen gösterişli tahtlardaki örneklere göre sade kalmaktadır. Bu nedenle bu mobilyalar Asur döneminin sıradan mobilyaları olmalıdır. Toplam sekiz masa ve bir sandalyenin yanı sıra en dikkat çeken mobilya Assurbanipal'in bahçe sahnesindeki benzer yatak betimidir. Burada yatak krali sahnedeki gibi yüksek ve içe dönük keskin bir kavis yapan başlık kısmına sahiptir. Fakat krali yatağının tersine burada ince işçilik ve dekorasyon yoktur ve oldukça sadedir. Diğer mobilyalar ise Assur'da görülen sedir kozalağı ayaklı sandalye, çapraz ayaklı masa ve koçbaşı figürlü iskemlelerdir ve birbirinden farklı olan bu mobilyalar arasında özellikle masalar da krali sahnedeki örneklerden oldukça sade tasvir edilmişlerdir.

Benzer sade mobilyalar askeri kamp tasvirlerinde saray örneklerinin daha basit formları⁵⁵ (**Figür 13, 18, 21; Tablo 1.14, 18, 21**) şeklinde betimlenmiştir. Sanherib sarayının duvar kabartmalarında⁵⁶ görülen kralın oturduğu taht ve alt panellerde ise yüksek rütbelilere ait olduğu anlaşılan değerli mobilyalar betimlenmiştir (**Figür 21**). Başka bir askeri seferle ilgili kabartmada ise yatağı hazırlamaya çalışan figürün yer aldığı tasvir⁵⁷ (**Figür 13, 18**). Burada da yatak daha önceki Asur örneklerinde karakteristik özellik olan kıvrımlı başlık ile son bulmaktadır. Asur yataklarının oturmaktan ziyade uzanmak ve yatarak dinlenmek için üretildiği hem askeri kamplardaki çadır tasvirlerinden hem de Assurbanipal'in eşi ile olan ziyafet sahnesinden bilinmektedir. Asur ordusunun seferlerini konu edinen Balawat kapısı (**Figür 9; Tablo 1.10**) ve diğer kabartmalarda da benzer yataklar betimlenmiştir. Bu ünlü yatak tasvirlerinden biri Balawat'ın bronz kapılarında işlenmiştir. Burada sıradan yatağında hasta yatan Hama kralı MÖ 849'da III. Salmanassar'a teslim olur. Ne yazık ki çoğu durumda kanepelerin özel işlevi veya yatakların fiziksel detayları tasvirlerde açık değildir.

Görüldüğü gibi Asur kralları, kabartmalarda tanımlanan örneklerden de anlaşıldığı gibi lüks mobilyalar kullanmaktan zevk almaktadırlar. Bu mobilyalar içerisinde ise başlık kısmı kavisli yataklar bölgesel özellik olarak dikkat çeker. Ancak kavisli başlıklı yatakların Asur kültüründe yaygın olduğunu anlatan bronz Lamashtu⁵⁸ levhaları da vardır (**Figür 22-24**). Kadınları göstermek yerine hasta adamı yatağında gösteren büyü müskalarda yatak başı Asur tipindedir. Yataklar bazen düz bazen kozalak biçimli olsa da başlıkları C tipinin daha açık versiyonudur. İstanbul Arkeoloji Müzesi (**Figür 23; Tablo 1.23**), Clercq koleksiyonu⁵⁹ (**Figür**

⁵⁴ Layard 1853; Taf. 24.

⁵⁵ Baker 1966, 203-204, Fig. 333-335 (askeri kamp tasviri-Yeni Assur Dönemi).

⁵⁶ Baker 1966, 204, Fig. 334 (üst panelde kral Sanherib ve askeri kamp-Yeni Assur Dönemi).

⁵⁷ Baker 1966, 204, Fig. 335 (Yatak hazırlama sahnesi-Yeni Assur Dönemi).

⁵⁸ Lamashtu (Lamaštu) Mezopotamya panteonunda kötü ve kötü niyetli bir iblis tanrıçadır. Tanrıların talimatı yerine kendi inisiyatifiyle hareket ederek, olağan şeytani güçten daha fazlasını temsil eder. Birincil kurbanları doğmamış çocuklar ve yeni doğmuş bebekler olarak kabul edilir. Hamile kadınlar da onun hedefiydi, Lamaštu genellikle bebekler arasında düşük ve bebek karyolası ölümlerinden sorumlu tutuluyordu. Lamaštu'yu savuşturmak için başka bir apotropaik araç, evin etrafına sözde 'Lamaštu-plaklarının' yerleştirilmesiydi; bunlar, Lamaštu'yu geldiği yerden Yeraltı Dünyasına geri dönmeye zorlayan Pazuzu'nun bir tasvirini içeriyordu. Bununla birlikte, bu plaklar hamile bir kadından ziyade yatalak bir adamı tasvir ediyor ve bu da Lamaštu'nun hastalıkla da ilişkili olduğunu düşündürüyor. Son olarak, diğer öğelerin yanı sıra ritüel olarak sunulan kırkayak ve broşların Lamaštu'yu niyetinden uzaklaştırdığı düşünülüyordu. Büyülü sözlerde Lamaštu, bir aslan kafasına, bir eşeğin dişlerine, çıplak göğüslere ve kıllı bir vücuda, uzun parmakları ve tırnakları olan kanlı ellere ve kuş-iblis Anzû'nun (Imdugud) pençeli, pençe benzeri ayaklarına sahip olarak tanımlanır. Lamaštu'nun MÖ 9.-7. yüzyıllardaki ikonografik tasvirleri, bir eşeğin gibi dik kulaklar takarken, bir domuz yavrusu ve bir köpek yavrusu ile göğüslerini emziriyor. Sık sık bir eşek figürünün üzerinde durur veya diz çöker ve iki elinde yılan tutar. Özel canavarı eşektir ve onunla ilişkili nesne, Lamaštu'nun Yeraltı Dünyası nehrinde gezindiği düşünülen bir tekneydi. Goff 1963, 188; Burkert 1992, 83-87; Wiggermann 2000; Wiggermann 2007, Fig. 2-3.

⁵⁹ Clercq 1903, Pl. XXXIV.

22; Tablo 1.22), British Museum örneği⁶⁰ ve diğer Lamashtu levhalarında (**Figür 25**) bulunan benzer örneklerde de bu gelenek devam eder. Amuletlerde tek bir örnek (**Figür 24, Tablo 1.24**) hafif yatık başlık tipi ile diğerlerinden ayrılır. Sadece Asurbanipal ziyafet sahnesinde olduğu gibi lüks olmadığı, tam tersine sıradan ve yaygın yatakların da aynı tipte oldukları anlaşılmaktadır. Ancak bu geleneksel tipe uymayan 3.Asur yatak tipi yükseltilmiş başlığın S profile sahip örnekleridir (**Figür 19; Tablo 1.18-19**). Bu bağlamda C formu, içe kavisli, S profilli ve düz olmak üzere dört ayrı başlık tipine sahip yatak tipi görülmektedir.

Yataklarla ilgili bu tasvirli sanat dışında arkeolojik kanıt ise yok denecek kadar azdır. Salmanasar kalesindeki *in situ* bronz mobilya parçaları (**Figür 27; Tablo 1.26**), genelde tek tarafında başlık olan yataklara ait olduğu düşünülmektedir. Nimrud *in situ* örneğinde tek tarafta başlık kısmı olan bir yatağa ait olduğu düşünülen mobilya parçaları fildişi ile süslenmiştir⁶¹. Benzer fildişi eserler Nimrud'daki depolarda bulunan paneller, yatak veya kanepelerin başlıklarını veya daha büyük ihtimalle sandalye arkalıklarını süslemiş olabilir. Bunların Kuzey Suriye fildişi oyma ürünleri olduğu tespit edilmiştir. Her halükarda, bu dikey panelli “başlıklar”, Assurbanipal'in kullandığı tipteki yataklardaki C şeklindeki başlıklardan çok farklıdır ve Asur yataklarındaki **üçüncü tip** yani S profil yapan (**Figür 19; Tablo 1.17-18**) başlık formudur. Malzemeyi yerinde gösteren bu fotoğraf, sağ arka ayağa ait olduğu düşünülen bir dizi dört silindirik bronz parça göstermektedir. Daha sonra hemen altında ahşaba sabitlenmiş bronz rozetli kavisli bir bronz korkuluk vardır. Önde ve sol tarafta koltuğun kenarına sıra sıra kare fildişi levhaların sınırladığı düşünülebilir. Bu nedenle burada yüksek sırtlı tek uçlu bir yatak olduğu varsayılmaktadır. Sorun şu ki, Asur kabartmalarında bu parçalarla karşılaştırılabilecek benzer yatak görülmez. Kabartmalarda gösterilen yatakların hiçbiri yüksek bir sırta sahip görünmüyor ve çoğu durumda kol veya baş desteği, altına bir yastık sıkıştırılabilecek şekilde ‘C’ formunda kıvrılıyor. Suriye veya Fenike gibi komşu bölgelerde de bu tür yataklar tasdik edilmemiştir. Bu durumda bir yatak olduğu konusunda kesin bir yargıya varmak zor gibi görünüyor. Ancak birbiri üzerine çökmüş farklı mobilya parçalarıyla ilgilenilmediği veya en azından canlandırma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, kavisli korkuluk, kollar ve rozetler belki bir tahtın bir tarafına ait olabilir. Fakat bu teşhis de biraz garip durmaktadır. Çünkü yine benzersiz bir mobilya parçası tanımlanmaktadır. Buna rağmen bronz rozetlerin kullanılması, fildişi levhalar ve çiviler bu mobilyanın oturmak ve ya dinlenmek için bir yatak olduğunu göstermektedir. Çünkü Kuzey Suriye ve Levant ile ilişki içindeki Mezopotamya’da tasvirli sanatta Nimrud spiralli yatak başlıklarına benzer tasvirler de bulunmaktadır. Bu *in situ* parçalar daha çok Yunan’da ortaya çıkan başlıklar gibi, ince bir S-şekilli eğriye sahip Asur kabartmalarından da farklıdır. Dolayısıyla, mevcut kanıtlara ve Curtis’in yapmış olduğu rekonstrüksiyona göre (**Figür 27; Tablo 1.26**) kanepeler olarak çizilen parçaların tam olarak ne tür bir "yatağa" ait olduğunu görselleştirmek zordur. En azından bu tür kanepeler yerine S profilli yatakların yaygınlığı dikkate alınarak yatak başlığı olarak düşünmek gerekir. Hatta ziyafet bağlamlarında dikey başlıklı veya ayakla desteklenen “yatak” olarak kullanılmış olabilir.

Mevcut kabartmalar ve diğer eserler, istisnasız Asur yataklarının MÖ. 8. yüzyıldan beri sabit bir tip olarak üretildiğini ve kullanıldığını göstermektedir. Bu yataklar, kısmen tasvirlerin küçük boyutundan dolayı, yalnızca birkaç örnekte ayrıntılı olarak verilmiştir. Bunlardan başka Asur'dan bilinen başka yatak şekli yoktur. Bu yatakların C formu ya da eğimli başlık kısmı olan örneklerin yatak olarak kullanıldığı ziyafet sahnesinde kullanılmasından anlaşılmaktadır. Buna karşın özellikle aynı tip yatakların hem ziyafet yemeklerinde hem de askeri kamplarda kullanıldığı görülmektedir. Sürekli askeri amaçlı sahneler ve ziyafet sahnelerinde yer aldıklarından ve de arkeolojik malzeme bulunmadığından divan, yatak, kanepeler

⁶⁰ BM, No.108979.

⁶¹ Oates 1961, 14, Pl. VIII.a.

vs ayrımı da yapılamamaktadır. Fakat sadece rölyeflerden 4 ayrı başlık tipinin kullanıldığı görülmektedir.

Asur kabartmalarında yataklar (couches) ve sedirlerinde (beds) genellikle C formulu, içe daha açık kavisli, S formulu ve düz başlık bulunur. Bir çoğu ise bu yatak başlıklarının kavisli profil veya şeklinden mahrumdur. Dolayısıyla yatak kullanılmadığı zaman menteşeler sayesinde katlanarak taşınmasını sağlamaktadır⁶². Hatta bazı bronz mobilya aksamlarının hangi mobilyaya ait olduğu anlaşılmasa da daha çok yataklarla ilişkilidir. Çünkü tasvirlerdeki geleneksel yatakların aksine arkeolojik malzemeler yatakların başlık kısımlarının ana gövdeden ayrı yapıldıklarını ve bazı menteşelerin yatakların başlık kısımlarına ait olmaları gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla tasvirde detayları verilmeyen yatakların ayak, gövde ve başlıklarının ayrı yapıldığı dönem içerisinde üretilmiş bronz mobilya aksamlarından anlaşılmaktadır. Hatta yukarıda S yapan ve dördüncü tip başlığa olarak sunulan yatakların terrakotta modeli de bulunmaktadır.

Başlık kısımlarının C formunda, yatık kavisli, S profil ve dik olmak üzere Asur yataklarının tek tip değil dört tip başlığa sahip olduğunu göstermektedir. Nimrud in situ buluntusu ile en yakın benzer örnek, Yeni Asur yataklarıyla doğrudan paralellik gösteren Lachish terrakotta yatak modelidir⁶³ (**Figür 28; Tablo 1.27**). Bir mezardan ele geçmiş ve MÖ.8-7.yüzyıllara ait bu terrakotta yatakta başlık kısmı kalkık geriye spiral şekilde sonlanmaktadır. Buna rağmen ana form ve başlık tipi açısından Asur C tipli yatak başlarından ayrılmaktadır. Nimrud in situ örneği gibi görsel açıdan da özel tasarlanmıştır. Küçük boyutlu olması nedeniyle detaylardan yoksundur. Dolayısıyla başlıklı yatakların tek kesin örneği veya Asur'da arkeolojik olarak tasdik edilen yatak, Nimrud'daki Şalmanaser Kalesi'nden gelmektedir. Belli ki bronzla kaplanmış kavisli bir kol dayama yeri vardı, en az bir bacağı silindirik bronz parçalar ve işlemeli fildişi plakalarla süslenmiş parmaklıklar bu geleneğe işaret etmektedir.

Sonuçta en erken uzanarak ziyafet yapma sahnelerinin mevcut mobilya tiplerini kullandığını varsaymak mantıklıdır. Tek dirsek üzerinde uzanma duruşuna yardımcı olmak, uyuyanın veya hastanın rahatı için tasarlanmış özel mobilyalar (klinai gibi), yükseltilmiş kolçaklar (veya fulcra), yalnızca bu gelenek iyice yerleştikten sonra geliştirilmiştir. Eğer Şalmanaser kalesinden gelen volütlü bronz parça gerçekten bir kol dayanağına ait ise tam da bu geleneği temsil ediyor olmalıdır. Diğer yatakların C şeklindeki kavisli başlıkları, uzananın dirseğini desteklemek için kullanılmış olabilir, çünkü bunlar yatakların birer parçasıdır. Memphis'li bir Pers'in mezar taşındaki (**Figür 30; Tablo 1.29**) prothesis sahnesindeki gibi başlık kısmında kavisli girintiyi doldurmak için üst üste bindirilmiş birkaç yastıkla farklı bir tasarım da olabilir. In situ yatak parçaları, Lachish yatak modeli (**Figür 28; Tablo 1.27**) ile birlikte Yakın Doğu geleneğini devam ettirmektedir. Çünkü S profilli yatak başlığının Yakın Doğu kökenini gösteren ilk arkeolojik kanıtı olabilir. Benzer yatakların terrakotta dışında Asur kabartmalarında istisna da olsa yer alması ünik olmadığının kanıtıdır. Bu tip başlıklar daha sonra Kıbrıs ve Ege dünyasında ortaya çıkacak ve Klasik Yunan yatak başlarını oluşturacaktır. Ayrıca bu başlık tipi daha sonraki Yunan ve Roma fulcrumlarının prototipi olarak görülebilir.

Suriye ve Fenike'nin Fildişi Süslü Yatakları

Mezopotamya'ya komşu coğrafyalarda farklı kültürel geçmişe sahip ülkeler vardır fakat bunların tümü az ya da çok Assur ve Babil sanatından etkilenmişlerdir. Batısında yer alan Suriye bölgesi, Alalakh tabletlerinde⁶⁴ ifade edildiği gibi fildişi ve altın işçiliğinde oldukça ileri derecede kaliteli sanatkârlara sahipti ve aynı zamanda sonsuz sayıda mobilya üretmişlerdi.

⁶² Barnett 1959, 18-19; King 1915, Pl. XXVII; Curtis 2013, 87-88.

⁶³ Kyrieleis 1969, Fig.17 (Lachisch'ten yatak modeli).

⁶⁴ Spieser 1954, 18-25; Baker 1966, 208-209; Dossow 2015, 177-190.

Güney batıda ise Filistin yer almakta ve hem Suriye hem de Fenike'ye doğru uzanmaktaydı. Kuzeyde ise Urartular metal işçiliği ile ünlenmişlerdi. Anadolu'da ise Asurluların Suriye ve Filistin'i işgallerinden daha önce Levant bölgesine sanatta damga vurmuş Hititler vardı. Güney doğuda ise daha önce Sümer kültürünün olduğu bölge Pers ülkesine dâhildi. Bütün bu bölge uzun süre Mezopotamya etkisinde olmasına rağmen her biri kendine özgü sanat formlarına sahiptiler.

Suriye ve Fenike'nin antik mobilya tarihine katkısı büyük miktarda Mezopotamya'ya ihraç edilen fildişi eserlerde yatmaktadır. Suriye, uzun bir süre 18. sülale zamanında Mısır'a gönderilen büyük miktarda fildişi eserlerin de ana kaynağı olmuştur. Nimrud fildişi eserleri de olasılıkla Suriye'li sanatçılar tarafından yapılmıştır. Ayrıca Assur krallarının yıllıklarında da fildişinden yapılmış mobilyalardan bahsedilmektedir. Bu belgelerden birisi Suriye'den elde ettiği ganimetleri sıraladığı Assurbanipal'in listesidir. Bu listede çeşitli mobilyalar içerisinde '*altın kaplı fildişi yataklar*'⁶⁵ tanımı dikkat çeker. Alalakh tabletlerinde listelenen mobilyalar kuzey Suriye'de mobilya üretim atölyesine işaret etmektedir. Özellikle Assurbanipal döneminden sonra Asur etkisinin baskın olduğu anlaşılmaktadır. Suriye mühürleri ve diğer heykeltıraşlık eserlerindeki tasvirler ise mobilyalar hakkında çok az bilgi vermektedir. Olasılıkla Sanherib sarayındaki kabartmalarda⁶⁶ fethedilmiş bir şehirden elde edilen ganimetlerin zenginliği, bunların Suriye civarında bir bölge olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu kabartmalarda tasvir edilen masa, sandalye ve yatak gibi mobilyalar Geç Asur döneminde Suriye'de yapılmış ve kullanılmış mobilyalar olduğunu doğrulamaktadır.

Deniz ve çöl arasına sıkışmış bir alanda yer alan Filistin antik dünyanın iki büyük uygarlığı arasında köprü görevindedir. MÖ 2. binin ortalarından itibaren tarihlendirilen Jericho örneklerinde olduğu gibi erken dönem oyma ve heykeltıraşlık eserlerinde mobilyalarla alakalı bilgiler mevcuttur. Ayrıca Sanherib'in ganimetleri arasında saydığı fildişi ile kaplı yatakların da yer aldığı, Asur ve Tevrat'tan yazılı belge de mevcuttur. Ayrıca Suriye'de olduğu gibi fildişinin Süleyman'ın tahtında kullanılmış olması da bu malzemenin önemine işaret etmektedir. Kutsal kitapta (Amos 6.4) fildişi yataklardan bahsedilmesine karşın antik Filistin'de bütün bir fildişi yatak ele geçmemiş yine de çok sayıda fildişi mobilya aksamı bulunmuştur.

Antik Filistin mobilyalarına ait çok sayıda mobilya parçası Jericho Erken Bronz çağı (MÖ 1600) mezarlarından ele geçmiştir. Büyük çoğunluğu Mısır tipleri ile benzerlik gösterirler. Ancak üç bacaklı masaların benzeri Mısır sanatında ayak tasarımı açısından farklıdır. Fakat bacakların tasarımı Gordion örneği⁶⁷ ile benzer ve daha sonra da Yunan sanatında ortaya çıkar⁶⁸. Jericho'da bulunan bu eserlerden yaklaşık bin yıl sonraya tarihlendirilen Tell-el Farah'ta bulunmuş mobilya parçaları, çok farklı bir biçimsel etkiyi ortaya koymaktadır. Bu parçalardan birisi bir iskemle⁶⁹ veya yatağın⁷⁰ bronz bağlantılarını oluşturmaktadır ve ayak tasarımı (tornada işlenmiş ayaklı) oldukça farklıdır. MÖ 6-5. yüzyıla ait olmasına rağmen ahşap kısımların bağlantısında metal kullanımı daha önce Asur mobilyalarında görülen örneklerle benzerdir. Dolayısıyla bir yatağın ahşap parçalarını bağlamak için köşe bağlantılarında bronz, doğru bir şekilde kullanılmıştır. Çünkü bu uygulama MÖ 8. yüzyıldan itibaren Ninive'deki buluntularda olduğu gibi aynı teknik geleneği takip etmektedir. Bu tür yuvarlak biçimli bronz yatak ayaklarının Fenike üretimi oldukları ele geçen örneklerden de bilinmektedir⁷¹. Hem tornada şekillendirilmiş ayaklar hem de bu ayakların taşıdığı kıvrımlı başlığa sahip yataklar,

⁶⁵ Barnett 1957, 114; Baker 1966, 206.

⁶⁶ Paterson 1915, 83-84 (mobilya.ganimet taşıyan askerler).

⁶⁷ Simpson 1910, (Gordion'dan üç ayaklı masa-çizim-MÖ.725).

⁶⁸ Baker 1966, 272, Fig. 237 (Mısır); Fig. 358-359 (Jericho); Fig. 372-373 (Gordion); Fig. 425 (Etrüsk).

⁶⁹ Baker 1966, 224, Fig. 361 (bronz ve ahşap iskemle kurumu-MÖ.6-5.yy).

⁷⁰ Baker 1966, 224, Fig. 362 (bronz ve ahşap yatak kurumu-MÖ.6-5.yy).

⁷¹ Curtis 2008, 251, Fig. 29-p, q; Polzer 2012, 31-33.

Jericho tipinde aynı dönemde birlikte aynı bölgede ortaya çıkar. Aynı geleneği devam ettirseler de Tell-el Farah örneklerinde bacakların biçimi MÖ 6 ve 5. yüzyıllarda popüler olan tornada işlenmiş ayaklardan esinlenerek üretilmiştir. Dolayısıyla Jericho'dan Asur ve Pers krali tahtlara kadar çeşitli yatak ve tahtların ayakları tornada şekillendirilmiş ve figür barındıran zaman zaman yapraklarla sonlanan ve aslan pençesi üzerinde yükselen ideal örneklerle sahiptir. Bu örneklerle Asur ve Urartu bronz örnekleri de dâhildir. Anadolu'daki Pers ve Pers kültürel unsurları taşıyan yatak ve klineler için de aynı durum söz konusudur. Dolayısıyla Yakın Doğu ve özellikle Pers özellikleri, MÖ 6. yüzyıl ikinci yarısında Siphnoslular hazine binası frizinde iskemle örneğinden başlayarak, Parthenon tapınağı frizinde devam eder, MÖ 4. yüzyıl boyunca Yunan mobilyalarında taç yaprakları ile sonlanmasına kadar taklit edilerek yaygınlaşır. Hatta Hellenistik ve Roma bronz ve fildişi koltuk ayaklarında birden fazla çeşitli boylarda tornada şekillendirilmiş çoklu torus, halka ve çan biçimli ayak görülür.

Pers Mobilyaları

Mezopotamya'yı çeşitli komşu ülkelerin içerisinde sadece Pers uygarlığı uzun süren aralıklarla etki altına almıştır. Fakat Mezopotamya kendine özgü stilini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Buna rağmen Suriye ve Filistin'de olduğu gibi yerli mobilya biçiminin özel karakterleri konusunda bilgi verecek çok az sayıda kabartma eser, farklı mobilya tasvirleri içermektedir. Bezemeli yataklar antik Yakın Doğu'da uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu konuda en güzel örnekler mimari ve mezar ilişkisi ile ön plana çıkan Nakş-ı Rüstem'deki Pers kral mezarlarının cephe düzenlemesidir⁷² (**Figür 29; Tablo 1.27**). Bu mezar, erken Anadolu geleneklerinin Yakın Doğu'da yansımalarıdır⁷³. Özellikle taş oyma stil ve tekniği İonia özellikleri taşır. Mezarın iç tasarımı ise Phrygia ve Lydia geleneklerinden esinlenmiştir⁷⁴. Dolayısıyla bu mezar Anadolu-Pers etkileşiminin ünik bir örneği olarak görülmelidir. Ancak Nakş-ı Rüstem'deki Pers kral mezarlarındaki cephe tasvirinde boğa protomaları ve tornada işlenmiş mobilya ayakları genelde Pers coğrafyasında yataklarda değil bu örnekte de olduğu gibi tahtlarda kullanılmıştır⁷⁵. Keskin konturlar ve profiller Pers tahtlarının bağlantı ve taşıyıcı elemanlarının metal olduklarını göstermektedir. Demetria steli, Belevi Mezar anıtı gibi Hellenistik dönem eserlerindeki mobilya ayakları Pers mobilyalarının değiştirilmiş şeklidir. Çünkü karakteristik elemanlar olan halkalar ve ters çan formu korunurken pençe yerine oturan sfenks kullanılır. Fakat Pers yatak formları bilinmemektedir. Buna rağmen doğudan gelen ve tahtlarda ve oturma amaçlı mobilyalarda kullanılan bu ayak formu, arkalıklı yataklarda da görülür. Hatta sfenksin mobilya ayağında kullanımını Athenaios'un⁷⁶ tanımında buluruz. Çünkü ahşap üzerine metal mobilya parçaları ekleme ve sfenks gibi figürleri yaygın biçimde kullanma geleneği Büyük İskender'in Doğu seferinden sonra gelişen ticaretin sonucudur. Bu siyasi ve kültürel hareketlilik, mobilya ticaretini de hızlandırmış ve Doğu kültürlerinin batıya taşınmasını sağlamıştır.

Memphis'ten MÖ 500 civarına tarihli bir mezar steli⁷⁷ üzerinde yer alan *prothesis* sahnesinde yer alan gömü yatağı (**Figür 30**) Pers geleneği için değil Asur yatak geleneği için bir kanıt olarak ileri sürülebilir. Burada Pers kıyafetleri içinde ve Pers tipi sakallı bir adam tam tersine Asur stili bir yatak üzerinde uzanmaktadır. Asur yatak formunun bu kadar uzun süre tekrar edilmesi, Memphis'teki beşinci yüzyıla ait bir Pers-Mısır mezar kabartmasıyla kanıtlanmaktadır; burada bir mezar yatağı tasvir edilmiştir. Fakat tıpkı önündeki masa gibi

⁷² Boardman 2000, 119-122, Fig. 3.39-3.40.

⁷³ Boardman 2000, 55-56.

⁷⁴ Baughan 2013, 180-181.

⁷⁵ Dentzer 1982, 288-290.

⁷⁶ Athenaios, IV.138.

⁷⁷ Ray 1988, 273, Fig.24 (Mısır-Memphis'ten bir Perslinin mezar steli-MÖ.500); Boardman 2000, 187-179, Fig. 5.57.

yatak da Yeni Asur (Sanherib) stilindedir. Bu kabartma üzerindeki ikonografi ise doğrudan 'Akhamenid' stilin bir ürünü olarak düşünülemez çünkü bu eserde Mısır stili, Yunan *prothesis* ikonografisi ve Karia yazıtları bir aradadır. Belki Arkaik Çağ'da Memhis'te yaşayan Karialılar tarafından üretilmiştir. Buna rağmen Yatağın en ilginç yönü ana gövdeden ayrı ve kavisli aynı zamanda dışa sarmal yaparak sonlanmaktadır ki bu form en erken fulcrum tiplerinden birinin tasvirini oluşturmaktadır. Bir başka benzeri de 'C' formulu veya içe kıvrımlı Asur yatak başlığı geleneğini bozuyor olmasıdır. Ayrıca MÖ 7-5. yüzyıllarda Yunan mobilya sanatında da Mısır ve Mezopotamya'da görülen hayvan başlarının (at başı gibi) dekoratif kullanımı ortaya çıkar (Figür 31; Tablo 1.30).

Yukarıda verilen örneklerden, MÖ 9. yüzyıla ait yatak tasvirlerin yetersizliği görülürken, yatakların kavisli başlıklarının ancak MÖ 8. yüzyıl boyunca Asur'da yaygınlaştığı görülür. Ancak bu tuhaf formun erken örnekleri henüz bulunmadığı için bir Asur icadı gibi görünmüyor, görünüşe göre belki de Fenike kökeni veya Luristan (İran) gibi diğer modellere kadar uzanıyor olabilir. Ancak MÖ 8-7. yüzyıllarda yaygınlaştığı ve Asurlular tarafından sık kullanıldığı görülmektedir.

Anadolu Yatakları

Yunan ve Roma yataklarında görüleceği gibi ister konut isterse mezar örneği olsun Anadolu yatakları da köklü bir geçmişe sahiptir ve popülerdir. Ölünün yatak veya yatak gibi bir yüzeye yatırıldığı gömü örneklerinde genelde mezarın ev veya evin bir bölümü olarak tasarlandığı örnekler Anadolu'dan başka hiçbir yerde fazla örnek sunmaz. Waelkens 'Prehistorik dönemden Roma İmparatorluk çağına kadar mimari yapı şeklinde mezar geleneğinin kesintisiz devam ettiğini'⁷⁸ ifade ederken bu köklü geleneğe vurgu yapmaktadır. Bu geleneksellik yataklardaki dekorasyonda da ön plana çıkar ve ister mezar isterse günlük yaşamda kullanılan yataklar olsun doğu ve batının buluşma noktası olarak Batı Anadolu'da en güzel örneklerini sunar.

Eski Anadolu'dan görsel mobilya tasvirleri de vardır ancak Ankara'nın güney batısında Gordion özgün örnekleri, mobilyalar içerisinde özel bir yere sahiptir. Bir Anadolu krallığı olan Phrygia'nın başkenti olan Gordion'da MÖ. 8. yüzyılda Yunan mitlerinde ifade edildiği gibi efsanevi altın taçlı kral Midas hüküm sürmekteydi. Bu dönemde Yunan kolonileri sahil kıyılarda yer alırken şüphesiz ki Arkaik Yunan ve Phrygia arasında da bir ilişki vardı. Fakat mobilya açısından bu ilişkiyi ortaya koyacak bir belge yoktur. Görünen şu ki bu dönemde de doğunun mobilyaları hala Yunanistan'ı etkilemekteydi. Geç Asur (II.Sargon-MÖ 721-705) ile çağdaş olan Gordion Tümülüslerinden MÖ 725'e tarihlendirilen Kral Mezarında (MM) çeşitli mobilyalar içerisinde dört ayaklı büyük yatak ve diğer mobilya parçaları ile oldukça zengindir. Ahşap yatak ise birbirine geçmeli parçalardan oluşur ve baş ve ayak panelleri yine düz ve sadedir⁷⁹. Gordion'dan ele geçen bütün mobilyalar eski Mısır mobilyaları ile karşılaştırıldığında çok etkileyici değildir fakat Yunanistan'da klasik dönemden yaklaşık üç yüz yıl önce bile Anadolu'da var olmaları mobilya gelişiminde Anadolu'nun öncü rolü açısından önemlidirler. Ayrıca Gordion mobilyalarında kullanılan motif biçimleri çok güzel olarak düşünülmeseler bile Yakın Doğu örneklerinden radikal olarak ayrılmaları ile özgünlüklerini ortaya koyarlar. Dolayısıyla bu dönemde Phrygia'da üretilen mobilyaların Mezopotamya ve etkisindeki

⁷⁸ Waelkens bu köklü geleneği Asia Minor'un kapı tipi Roma mezar stellerinden yola çıkarak kapsamlı bir şekilde farklı çalışmalarla ortaya koymaktadır. Waelkens 1980; Waelkens 1986, 21-31; Özellikle Çatalhöyük gibi Neolitik Dönem'in zemine yapılmış gömülerini ve Alacahöyük Erken Bronz Çağının kapısız ve düz damlı mezar evleri olarak yorumlamakta ve bu geleneğin Frig Tümülüslerinin kapısız mezar odası geleneği ile sürdürdüğünü ifade etmekte ve Urartu, Frig ve Lykia'nın içerisinde gömü yatak ve bankları olan kaya mezarları ile açıklamaktadır. Waelkens 1980; Waelkens 1982, 421-423.

⁷⁹ Baker 1966, 228.

kültürlerden bağımsız olduğunu gösterir. Kısaca Phrygia mobilyaları doğrudan Anadolu'ya has bir stil ve üretimdir.

Anadolu'nun doğusunda ise Altın-tepe Urartu mezarlarında MÖ.8.yy sonu-MÖ 7. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen mobilya kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Toprakkale'den bronz taht köşe bağlantısı, figürlü dekoratif unsurların ana gövdeye birleşimi açısından en önemli delili sunarlar (**Figür 26; Tablo 1.25**). Burada kaliteli yontulmuş taş işçiliğine sahip mezar odalarının ilk ikisinde gömü ile ilgili iskemle ve masalar yer alır. Üçüncü mezarda ise gümüş ile bezeli büyük bir masanın yanı sıra bronz parçalarla sağlamlaştırılmış ahşap bir yatak kalıntıları bulunmuştur. Bu mobilyalar ise Asur kabartmalarındaki örneklerle benzer. Masa ve sandalyelerin köşeleri metal parçalarla dekore edilmiş ve ahşap gergiler ise yine çift volütüyle bezenmiştir⁸⁰. Bazı parçalar ise aslan bacaklı ayakların Asur geleneğine uygun olduğunu göstermektedir. Ancak parçaların bazıları üzerinde kabartma ve oyma geometrik bezemeler görülür. Dolayısıyla kabartma açısından zengin ancak arkeolojik açıdan yetersiz Asur yataklarının teknik yapısını, Asur etkisindeki Urartu sanatında bulmak mümkündür.

Asur dönemi kabartmalarındaki yatak tipinin Geç Hitit dönemi kabartmalarında da varlığı, yaygın ve geleneksel bir yatak tipi olduğunu kanıtlamaktadır. C formulu başlık kısmına sahip benzer yataklar Geç Hitit mezar stelleri üzerinde de betimlenmiştir⁸¹ (**Figür 10; Tablo 1.12**). Çünkü ziyafet sahnelerinin Yakın Doğu ve Anadolu geleneğine atıfta bulunan en erken yazılı belgesi, Kululu'dan Geç Hitit (Tabal ülkesi) bir mezar steli üzerinde '*Ben Panunis (Kululu prensi) yeme ve içme yatağı üzerinde öldüm*' ifadesi ile bir Luwi hiyeroglifidir⁸² (**Figür 11; Tablo 1.12**). Bu yazıtta yatak yükseltilmiş bir baş veya kolçak kısmına sahip piktogram ile gösterilmiştir⁸³.

Asur kabartmalarındakilere çok benzeyen Maraş steli üzerindeki kıvrımlı başlıklı yatak üzerinde peçeli bir kadın ortada dik bir şekilde oturur ve bir iğ tutar. Bu nedenle kanepeler burada bir ziyafet kanepesinden çok bir yatak işlevindedir ve aileyi ima eder. Bir bakıma hem servet hem de muhtemelen evliliğe gönderme yapılmaktadır. Böylece, uzanmış ziyafet geleneğinin tersine bu ayırt edici tip kesinlikle en iyi şekilde Asur sanatı ile ilişkilidir. Dolayısıyla bu yatak tipi belki şartsız bir şekilde "Asur" kökenli değildir fakat Yakın Doğu'da daha uzun bir tarihe sahip gibi görünmektedir.

Sonuçta Asur kabartmalarında genelde yatakların başlık kısımları Nimrud örneğinde olduğu gibi farklı işlenmiş olsa da C profil yaygındır⁸⁴. Görüldüğü gibi Yunan sanatında genelde vazo resimlerinden bilinen üç farklı başlığa sahip klasik dönem yataklardan çok önce Yakın Doğu sanatında mobilyalar ve özellikle yataklar tip açısından zengin, dekorasyon ve teknik açıdan oldukça ileridir. Mısır etkili örnekler dışında Asur ve Kuzey Suriye'de MÖ.9.yy'da yatakların başlarının hafifçe yükseltildiği veya kalkık-yükseltilmiş yatak başlığı vardır⁸⁵. Aslantaş fildişi yataklar bu tiptedir ve Ras Şamra⁸⁶ örneği ise basitçe yükseltilmiş baş ve bezemeli ayak kısmına sahip Mısır (18.Sülale) yatakları ile benzerdir. Kötü korunmuş olmasına rağmen Salamis fildişi süslü yatağı da bu gruba eklenebilir. Bu etkinin Geç Hitit sanatında da devam ettiği görülmektedir. Bu yatakların figürlü başlık kısımları Mısır'da ortaya

⁸⁰ Baker 1966, 231-232.

⁸¹ Schachner & Schachner 1996, 209, Fig. 1-1b (Maraş steli-MÖ.8.yy ortası).

⁸² Hawkins 1980, 213-225.

⁸³ Hawkins 1980, Pl. 8b (Kululu-Kaletepe'den Luwi hiyeroglifi-yatak); Baughan 2013, 218, Fig. 145.

⁸⁴ Paterson 1915, 8, , 83-84, 101; Hall 1928, Pl. XLI.2; Barnett 1976, Pl. LXIII-LXV, LXVIa; Winter 1976, 28-29, Fig. 5 (Ninive-Senherib sarayından kabartma-MÖ.704-681)-6 (Assurbanipal Sarayından kabartma-Ninive-MÖ.668-631); Benndorf – Niemann 1994, Fig. 59; Mols 2007-2008, 153, Fig. 13; Baughan 2013, 68, Fig. 133, 139-141, 211, 213, Fig.143.

⁸⁵ Kyrieleis 1969, 15 vd.

⁸⁶ Schaeffer 1954, 31.

çıkarmakta, Mezopotamya kültürlerinde genelde tahtlarda kullanılmakta ve gelişmiş kavisli formda ve ucu spiral yapan örneklerin ise Hem Asur hem de Pers döneminde kullanıldığı görülmektedir. Nimrud'daki örnek ise özgün bir S profilli ilk fulcrumlara öncülük yapacak ilk yatak başlığıdır (**Figür 27; Tablo 1.26**). Bunun da özgün örneği yine bir Asur eseri olan Ninive kabartmasındaki yatak başlığında görülür (**Figür 19; Tablo 1.18-19**). Toprakkale'den Urartu eseri bronz taht köşe bağlantısı ise bezemeli elemanların ana gövdeye birleşimi açısından ideal örnektir (**Figür 26; Tablo 1.25**). Golgoi lahdinde görüleceği gibi başta Kıbrıs olmak üzere hem adalar hem de Anadolu'nun batı kıyısı bu formu benimseyen ilk coğrafyalardır. Yakın Doğu'nun figürlü mobilyaları ve sade başlıklı yatakları form açısından Yunan sanatına geçmiştir. Dolayısıyla Yakın Doğu'nun özgün yataklarının figürlü aksamlarından biri olan başlıklar, Yunan sanatında MÖ.6.yy. sonunda figürsüz olarak aynen alınır. Daha sonra da bu sade fulcrumlar Klasik Yunan ikonografisi ile dekore edilmişlerdir.

Bu tip yatakların ilk örneklerinin Anadolu'ya ve Yunanistan'a geçişi, ziyafet sahnelerinin Ege ve komşu coğrafyalarda geleneğe dönmesi ile aynı zamanda tanışmış olmalıdır. Fenike etkisi, doğuda Asur kültürü ve Batıda başta Girit⁸⁷ olmak üzere adalar aracılığıyla yayıldı. Yazılı ve görsel kayıtlara göre bu ziyafet sahneleri, Suriye-Fenike'de ortaya çıktı ve daha sonra en yakında ve ilişkili olan Pers dönemi Anadolu'sunda ve Fenike etkisindeki Kıbrıs'ta kabul edildi ve yaygınlaştı.

Yunan Mobilyalarında Yakın Doğu Etkisi

Fulcrumların nasıl ortaya çıktığı ve geliştiğini anlamak için Anadolu yarımadasının Küçük Asya olarak adlandırılan batı bölümüne veya Ionia bölgesindeki gelişmelere genel anlamda bakmak yeterlidir. Anadolu'daki bu değişime Yunan yazılı kaynakları ve modern çalışmalar da destek sunar.

Arkaik dönemde ritüel symposion sahneleri, yataklara uzanmış katılımcılar ile karakterize edilirken bu ortamda şarap tüketmek, müzik ve ilahiler dinlemek önemli uygulamalardı. Belki de en önemlisi, Yunan aristokrasisinin sosyal, siyasal ve kültürel boyutları ile öz kimliğini tanımlamaktaydı. Bu en erken, yani arkaik yunan symposion sahneleri önceki ziyafet alışkanlıklarından iki açıdan farklılık gösterir. Birincisi yemek sırasında uzun süre yemek ve içmek, ikincisi ise bir iskemle veya sandalyeye oturmadan ziyade ziyafet sırasında kline veya yatağa uzanmaktır. Geç dönem yazarları bu geleneği lüks olmaktan çok kültürel yozlaşma olarak anlatır. Örneğin Athenaios⁸⁸: “ *Yunanlılar lüks yaşamaya ve yozlaşmış tavırlara sahip olduklarında sandalyelerden yataklara geçtiler*” der. Ayrıca bilindiği gibi, yemek sırasında uzanma alışkanlığı şeklinde geleneksel ritüel haline gelmiş ziyafetin kökeni Yunan değildir. Bu ritüelin ilk olarak Yakın Doğu'da ortaya çıktığı kanıtlanmıştır⁸⁹. Yunan sanatında ise symposion sahneleri MÖ.7.yy sonundan önceye gitmez. Geometrik döneme verilen Girit örnekleri ise Yakın Doğu özellikle Kıbrıs, Fenike ve Kuzey Suriye ile karışık bir kültürel yapıyı yansıtır. Yunan sanatında ise bir yatak üzerine uzanarak ziyafet yapmanın en eski kanıtı MÖ 7. yüzyılın sonunda Erken Korinth vazo resminde ortaya çıkar. Bu dönemin yataklarında tornada çekilmiş ayaklar bulunur ve en erkenden geçte doğru gelişmiş örnekleri de Yakın Doğu'da bulunmaktadır. Bu sonuçtan yola çıkarak, genellikle sempozyumun MÖ 7. yüzyılın sonunda Yunanistan'a doğru ulaştığını birçok bilim adamı tarafından varsayılmakla birlikte, en güçlü iddialar ise Ionia üzerinden geldiği yönündedir. Çünkü Ionia, doğu ile önemli bir temas bölgesiydi⁹⁰. Daha da önemlisi Anadolu'nun batı yakası Fenike ile sürekli ilişki halindedir.

⁸⁷ Shaw 1989, 165-183.

⁸⁸ Athenaios, 10, 428b.

⁸⁹ Matthäus 1999; Weçowski 2002; Weçowski 2012, s.19-48.

⁹⁰ Fehr 1971, 26, 128-129; Dentzer 1982, 149-151; Boardman 1990, 129

Anadolu'nun, en erken dönemlerden beri farklı kültürlerin kesişme noktası olduğu, hem dilbilimi açısından hem de arkeolojik kanıtlarla bilinmektedir. En dikkat çeken konu ise Anadolu'da bu dönemde Ionia, Aeolia ve Mysia'nın batı kesimleri ve sahillerinin yanı sıra Karadeniz kıyılarında Yunanca konuşan halklar, güneybatıda Lykia ve Karialılar, Hermos çayı boyunca Lydialılar ve Anadolu platosunun merkezinde Frigler'in varlığıdır. Doğu'da Urartu krallığının da yıkılması ile kuzeybatı İran'da hüküm süren Medlerin MÖ. Erken 6.yy'dan itibaren kendini göstermesinden sonra özellikle MÖ.540'tan sonra Büyük Cyrus yönetimi altında birleşen Med ve Perslerin oluşturduğu Akamenid imparatorluk, Anadolu'nun ifade edilen batı yakasını kontrol altına almıştır⁹¹. Böylece Anadolu'nun batı kısmı yeni bir kültürel zenginliğe ve çeşitliliğe ev sahibi olur ki bu çeşitliliğin örneklerinden birisi de mezar anıtları ve bunların tasarımları, iç düzenleme ve dekorasyonlarıdır⁹². Duvar rölyefleri, lahitler ve vazolar gibi farklı tasvirli sanat dışında, bu mezarların mobilya ve klinelerinin bezemeleri yatak ve başlıklarının gelişimi açısından özgün örnekler barındırır.

Yunan yatakları (klinai) ahşap olduklarından Geometrik Dönemden başlayarak Arkaik ve Klasik dönem yatakları ile ilgili arkeolojik buluntu neredeyse hiç yoktur. Kuru iklime sahip Mısır'dan birkaç yatak parçası ise istisnalardır. Yatakların görünümü veya teknikleri konusunda vazo ve duvar resimleri, mezar stelleri ve tapınak kabartmaları bilgi vericidir. Oysa Klasik dönem sonrasında hem Hellenistik hem de Roma İmparatorluk Dönemi'nden kalan özgün örnekler ve parçalar vardır⁹³. Özgün malzeme ile sunulacak delil kıtlığı nedeniyle yataklar konusunda tasvirli sanata dönük bir ikonografi belirlemek gerekmektedir. Bu durum Yakın Doğu kültürlerinin birçoğu için de geçerlidir.

Sonuçta Yunanlar, yatakları yemek yemek için uzanmak (lectus tricliniaris), uyumak (lectus cuicularis) veya yazmak ve okumak için (lecticula lucubratoria) kullandılar. Yatakların ev içerisinde kullanımı dışında bir işlevi de cenaze ziyafetleriydi. Başlangıçta Yunan yatakları düz yüzeyliydi ancak Arkaik Çağ'ın sonundan itibaren arkalı/başlıklı yatakların üretilmeye başlandığı tasvirli sanattan anlaşılmaktadır. Ayrıca Klasik dönemde yataklar hem eski geleneğe bağlı olarak dikdörtgen hem de Yakın Doğu etkisiyle tornada şekillendirilmiş ayaklara sahipti.

Yunan Vazo Resimlerinde Yataklar ve Yükseltilmiş Başlıklar

Yakın Doğu'da olduğu gibi Yunan yatakları da genelde ahşaptandır. Mermer ve ahşapla birlikte veya bazen bunların yerini alabilecek fildişi, abanoz ve gümüşten kakma malzemeler de kullanılmıştır. Çoğu kez yataklarda ahşap üzerine değişik malzemedeki kaplama tercih edilmiştir. Böylece mobilyalarının daha maliyetli görünmesi sağlanmıştır. Taşıyıcı ana iskeletin ahşap elemanları bazen zıvanalarla bazen de metal çivilerle birbirlerine bağlanmış hatta yapıştırıcılarla tutturulmuştur. Tasarım ve bezemede ise bitki motifleri dışında Yakın Doğu'dan gördükleri çeşitli hayvanlar ve karışık yaratıklar kullanılmıştır. Mobilya ve yataklarda kullandıkları bezemelerin çoğunluğu da yine Yakın Doğu'dan alınmadır.

Yunan vazo ressamlarının mitoloji dışında yaşadıkları günlük yaşam içerisinde çevrelerinde bulunan gerçek mobilyaları tasvir ettikleri bilinmektedir. Bu detaylı çizimlerde mobilyaların aksamaları dikkat çekicidir ve tarihlendirmede yardımcıdır. MÖ. Geç 7. yüzyıldan MÖ 4. yüzyıla kadar ziyafet (symposion) sahnelerinde farklı tiplerde betimlenen yataklarda zamanla dikkat çeken değişim görülür. Yunan vazolarında yükseltilmiş yatak başlıkları ilk olarak MÖ 6. yüzyılda ortaya çıkar. Bunun da nedeni Orientalizan Dönem'de Yakın Doğu'dan

⁹¹ Bedford 2007, 302-332.

⁹² Baughan 2013, 4-13.

⁹³ Yine Mısır'dan Roma dönemine ait (cenaze yatağına ait) parçalar tornada şekillendirilmiş ayaklara sahiptir. Buna karşın özgün yatak parçaları Kuzey Afrika (Volubilis-Morocco) ve Asya'dan (Pergamon, Priene) gelen örneklerdir. Bu örnekler içerisinde yataklara ait olan bronz fulcrumlar ve yine tornada şekillendirilmiş bronz ayaklar dikkat çeker. Yataklar genelde ziyafet ve cenaze sahnelerinde kullanılmıştır.

alınan yatak ayaklarında üst üste bindirilmiş halkalardan oluşan tornada şekillendirilmiş ayaklarla ve bazen de bu halkalar arasına plastik figürler yerleştirilerek yatak başlığının yukarı doğru itilmesidir veya yükseltilmesidir. Bu ilk değişimle birlikte yine Yakın 'Doğu'da sıkça görülen plastik figürlerin hem yatakların başlarında hem de koltuk ve sandalyelerde ortaya çıktığı görülür. Bu değişen moda (Taranto örneği gibi) Etrüsk yatakları için de geçerlidir. Zaten yatak üzerine uzanarak dinlenmek veya yemek yeme geleneğini de Yakın Doğu'dan alınmıştı. Yunanlar bu dönemden sonra artık Athenaios'un da ifade ettiği gibi konforu dikkate almaktadırlar. Anılan yüzyıllarda bazı mobilyalar varlığını devam ettirse de Yakın Doğu'dan gördükleri şekilde vücutlarına uygun destekli mobilyalar geliştirdiler. Özellikle erkekler yemek yemek ve uyumak için klineler kullanıyorlardı.

Yunan yataklarındaki değişimin belirleyici unsuru, karışık yaratıklar ve aslan bezemeli, torna ve hayvan bacaklı mobilyalar dışında yatakların baş kısmına kıvrımlı veya düz başlık (head-rest/head-rest is straight or slightly-curved), arkalık veya kol dayama yeri (kolçak: curved arm) eklenmesidir⁹⁴. MÖ.6.yy'ın 2.yarısında Vazo resimlerinde yaygın görülen bu değişim fulcrum'un da genel şema açısından ortaya çıktığı fakat figürsüz kullanıldığı dönemdir. Bazen bu yüksek başlık kısmının yatağın her iki ucunda kullanıldığı örnekler de vardır. Ancak ifade edildiği gibi MÖ 6-5. yüzyıl örnekleri sadedir.

Bu erken dönem yatak başlıkları, vazolar üzerinde üç farklı tipte tasvir edilmiştir: birincisi dışa dönük veya gösterişli sandalye arkalıkları, ikincisi içbükey ve yekpare kol dayama yeri (kolçak/dirseklik) ve üçüncüsü ise Hellenistik ve Roma fulcrumlarına benzeyen yatağın her iki ucunda yer alan sarmallı, spiral biçimli L şeklinde parçalar⁹⁵.

Birinci tip MÖ 6. yüzyıl ortalarından itibaren sade veya hayvan ayağı biçimli ince ayakların daha yaygın olduğu yatak tipinde görülür⁹⁶ (**Resim 32-33; Tablo 1.31**). Yunan sanatında benzeri olmayan bu formun en yakın örnekleri ise Prokrustes⁹⁷ yatağında şematik ve sürekliliği olmayan tip olarak kullanılmıştır (**Resim 34-35; Tablo 1.32-33**). Aralarında belki de mitosa gönderme yapar şekilde farklar olsa da Prokrustes ve Theseus sahneli vazolarda sıklıkla tercih edilen bir yatak tipidir. Çocuk Herakles betimli yatak (**Resim 36**) ve Kylix üzerinde (**Resim 37; Tablo 1.34**) Lyr çalan figürün yatağı da hayvan bacaklı ayakları da olsa bu gruba dahildir.

Baş kısmında yükseltilmiş ve daha geniş ayak kısmına sahip yataklar Mısır mobilyalarında da kullanılmıştır. Özellikle Mısır örneklerinde başlık kısmı daha yataydır ve ayak kısmına da eklenmiştir⁹⁸.

Yatağın tek tarafında bulunan başlıklara sahip bu tipin benzerleri daha önce ifade edilen Balawat kapısında⁹⁹ (**Resim 9; Tablo 1.10**) ve amulet gibi (**Resim 24; Tablo 1.24**) diğer Asur

⁹⁴ Baughan 2013, 44-45.

⁹⁵ Baughan 2013, 68.

⁹⁶ Richter 1966, Fig.291; Baughan 2013, 68, Fig.18 (Alkimachos Ressamı'nın kırmızı figürlü Attika boyunlu amphorası üzerinde Prokrustes'in yatağı, MÖ 470-460), Fig. 38.alt (sade yatak).

⁹⁷ Prokrustes, Atina'da Megara ve Eleusis'e giden kutsal yol üzerinde yaşayan bir dev haydutun adıdır. Erineus'ta Korydallos adlı dağda kalesi vardır. Damastes veya Polypemor adı ile de anılır. Poseidon'un oğlu olduğu söylenir. Prokrustes'in biri büyük biri de küçük iki yatağı vardır. Yabancıları bir gecelik misafirlik için konukseverlikle kandırır sonra onları yakalayarak zorla yatağa yatırır. Uzun boylularını küçük yatağa, kısa boylularını da büyük yatağa yatırır ve bağlar. Sonra da boylarını yatağa uydurmak için uzun boyluların ayaklarını kesiyor, kısa boylularını da işkenceyle gererek zorla çekip uzatıyor ve yatağa sığdırmaya çalışıyordu. Prokrustes'in başkalarına yaptığı ona Theseus yapar ve yatağında kafasını keserek öldürür. Grimal 1997, 693 'Prokroustes'; Howatson 2013, 783 'Prokrustes'. Bugün ise prokrustes mitosundan yola çıkılarak 'zorla yola getiren', 'zorla uyum sağlatma' anlamında kendi belli kalıpları dışında her şeyi belirli bir yapıya zorla sokmaya çalışan ve bu görüşü savunanlar için "prokrustean" değimi kullanılır.

⁹⁸ Richter 1966, Fig. 288 (Minyatür Mısır yatağı).

⁹⁹ King 1915, 34, Pl. LXXVII. üst band. MÖ 9. yy. (Balawat kapısından kabartma).

kabartmalarında olduğu gibi Yakın Doğu sanatında bulunur. Yeni Asur yataklarıyla bir başka ilginç paralellik örneği gösteren eser grubu ise Lachish'te bir mezardan ele geçmiş MÖ 8-7. yüzyıllara ait terrakotta yataktır¹⁰⁰ (**Resim 28; Tablo 1.27**). Başlığı, Asur kabartmalarındaki gibi C formunda değildir. Asur yatakları ile olan ilişkisi açık olsa da onlardan farkı burada da yatma yüzeyinden keskin bir şekilde öne çıkan eğimli başlık kısmının net biçimde şekillendirilmiş olmasıdır. Ancak bu Mısır ve Asur örnekleri yükseltilmiş kolçak veya fulcrumlara sahip Geç dönem yataklarının öncüsü olabilirler. Sadece dirsek için destek görevi gören dinlenme amacıyla uzanan kişinin kullandığı yatakların varlığına işaret etmektedir. Benzer uygulama bu tip Yunan yatakları için de geçerlidir.

İçbükey ve kavisli **ikinci tipte** ise sadece tek tarafta (sağda) başlık veya dirsek dayama yeri vardır. Profilden betimlerde görüldüğü gibi tek parçadan yapılmış bu tipte C profilli başlık yatağın sağ ucunda örtü ve yastığı çevrelemektedir¹⁰¹. Yatak başlığı, yatak ayağı üzerinde veya devamı değildir. Douris ressamı ve çağdaşları tarafından tercih edilen bu yatağın başlığı tam tersine dışarıdan desteklenmektedir (**Figür 38; Tablo 1.35**). İçbükey profilli başlık kısımları Asur kabartmalarındaki tipleri¹⁰² anımsatmaktadır. Fakat bazı Asur örnekleri abartılı iç bükey kavisli profil ve şekli ile farklıdır. Dolayısıyla bu tip kol dayama kısımları özellikle yatak ayaklarının benzerliğinden yola çıkılarak Yunan Geometrik mobilyalarından geliştirilmiş olduğu¹⁰³ ifade edilmektedir. Fakat Geometrik örneklerde detaylar görülmez ve erken dönemde başlıksız yataklar yaygındır. Buna rağmen bazı Asur örneklerinde daha açık kavisli profile sahip başlıklı yataklar da vardır.

Geç Arkaik ve Erken Klasik yatakların form çeşitliliği, yatakların (Klinai) symposion veya yemek amaçlı kullanılması sonucu arkalık-başlık kısımlarını büyük oranda etkilemiş görünmektedir. Belli ki yastık veya yastıklara dirsek dayama gibi ilk bulunan yöntemlerin hiç biri bir sonraki dönemde çözüm olmamıştır. Bu nedenle MÖ 5. yüzyıl başından itibaren Yakın Doğu örneklerinden dönüştürülmüş ve daha sonra da geliştirilmiştir. Bu tip başlıklı yataklar Erken İmparatorluk Dönemi'ne kadar kullanılan tipi (L formu) geliştirilecektir.

Fulcrumun kaynağı olarak ileri sürülen ve sonraki fulcrumlarla karşılaştırılabilecek **üçüncü** ve son kolçak tipi ise daha gösterişli yapısı ile **L biçimli** örneklerdir (**Figür 39-41; Tablo 1.36-38**). Spiralli uçlar yatağın her iki başında yer alır. İki başında kolçak (fulcrum) yer alan tipler ise amphikephalos¹⁰⁴ olarak isimlendirilir. Dolayısıyla amphikephalos tipi yataklar aynı zamanda 'iki fulcrumlu' (fulcra) tip olarak da bilinir¹⁰⁵ (**Figür 39-41; Tablo 1.37-38**). Bu tip fulcrumlar A tipi klinelerde MÖ 5. yüzyıl sonundan itibaren görülür ve yaygınlaşır. MÖ 4. yüzyıl sonlarında yaygın olan Güney İtalya vazolarında sık kullanılır¹⁰⁶. Yunan yatak tipi¹⁰⁷ olarak bilinen tek başlıklı (fulcrum) örneklerin tersine çok daha sonra Hellenistik ve Roma dönemi figürlü fulcrumları gibi burada da yatağın her iki ucunda da özel tasarlanmış başlığa (fulcrum) yer verilmiştir¹⁰⁸. Ancak erken fulcrumlar sadedir. Bazı örneklerde ise kuş başı tek plastik figür olarak yer alır.

¹⁰⁰ Kyrieleis 1969, Fig. 17 (Lachisch'ten yatak modeli).

¹⁰¹ Baughan 2013, 68, Fig. 47 (Douris Ressamı, Attika kırmızı figür kylix-MÖ 485-480).

¹⁰² Paterson 1915, 8, 83-84, 101; Hall 1928, Pl. XLI.2; Barnett 1976, Pl. LXIII-LXV, LXVIa; Benndorf – Niemann 1994, Fig. 59; Mols 2007-2008, 153, Fig. 13; Baughan 2013, 68, Fig.133, 139-141, 211, 213, Fig.143.

¹⁰³ Baughan 2013, 68.

¹⁰⁴ Yunan yataklarında da baş ve ayak kısımları yüksektir ve bu tip yataklar "amphikephalos" yani her iki başta 'anaklintron' veya 'epiklintron'a sahip yatak olarak isimlendirilir. Mau 1897, 370; Ransom 1905, 91; Richter 1966, 53; Bianchi 2010, 41; Bazen 'anaklintron' bir sandalye arkalığı olarak da kullanılır. Pritchett 1956, 232.

¹⁰⁵ Ransom 1905, 27, Fig. 11; Baughan 2013, 70.

¹⁰⁶ Benzer spiral şekilli başlık kısmına sahip yataklar Nimrud Asur kabartmalarında da vardır ve bu tipin Yakın Doğu kökeni için kanıt olarak kabul edilmektedir. Baughan 2013, 68, dn. 284.

¹⁰⁷ Ulrich 2007, 234.

¹⁰⁸ Yatağın tek tarafında yer alan geç dönem fulcrumları için bkz. Baughan 2013, 68, dn. 285.

MÖ 4. yüzyılda yataklarda ilk kez başlarının aşağı eğik, gagalarının boyunlarına katlandığı tipte kuş başları rölyef olarak görülür¹⁰⁹. Bu başlıklar genelde Hellenistik ve Roma dönemi fulcrumlarının (*fulcra*) öncülleri olarak kabul edilir¹¹⁰. Ancak MÖ 320 civarına tarihlenen İtalya-Lucania'dan vazo parçasında¹¹¹ olduğu gibi, fulcrumlardaki kuş başı ile sonlanan figürlü süsleme, daha önce MÖ 6. yüzyıl sandalye ve taht arkalıklarında görülür¹¹². Ayrıca bu kuşbaşı biçimli süslemeler Mısır sanatında 18.sülale döneminden beri bilinmektedir¹¹³. Anadolu'nun batısında (Doğu Yunan) çok sayıda mezar kabartmasında kuş başı ile sonlanan mobilyalar da bulunur¹¹⁴. Bu gelenek daha sonra geç dönemde MÖ 2. yüzyıl terrakotta klinede de görülür¹¹⁵. Baş boyununa dönük biçimde gagaları bastırılmış kuş başları, fulcrumun genel kabulü gibi klasik dönemde benimsenmiştir. Hatta MS 2. yüzyıl tasvirlerinde bile eski formda kullanılmış bir motiftir.

Yunan Klasik Sanatı'nda İlk Fulcrumlar

Yukarıda ifade edildiği gibi Yunan yataklarında L biçimli 'S' profil yapan başlıklar 'fulcrum' olarak isimlendirilir. **Klasik Dönem'de** fulcrumların kabul edilebilir ilk örnekleri MÖ.5.yy'ın 3.çeyreğinde Aison (MÖ 435-415) (**Figür 40; Tablo 1.37**)ve Washing Ressamı (MÖ 430-420) eserlerinde görülürler¹¹⁶.

Bu döneme ait (MÖ 475-460) yataklardan biri bugün British Museum'da bulunan ve Kıbrıs-Golgoi'dan ele geçen lahit¹¹⁷ üzerindeki dört yataklı ziyafet (symposium) sahnesinde (soldan ikinci) yer alır (**Figür 39; Tablo 1.36**). Artık yatak başlığı, standart formdadır ve yatak ana gövdesinden ayrı olarak tasarlanmış bağımsız parçasıdır. Tek ve çift başlıklı da olsa yatak başlığının sağ ve sol yanı aynı şekillendirilmiştir ve paralel ahşaplarla birbirine bağlanmıştır. Bu 'S' profiller vazo resimlerinin çoğunda sarmal ile sonlanır.

Bu tipin yatakların ve bezemelerinin ortaya çıkmasında Asur kabartmaları, Asur in situ parçalar, terrakotta yatak modeli ve Batı Anadolu kökenli Memphis¹¹⁸ örneğinde olduğu gibi hem Yakın Doğu hem de özellikle Batı Anadolu ve Adalar ön planda gözükmektedir.

Geçiş noktasındaki Kıbrıs, hem Doğu hem de Yunan etkilerini taşır. Bu adada ziyafet temasının önemli olduğu, hem mezar dışı sanatta hem de cenaze sanatında önemli rol oynamaktadır. Ziyafet motifi Yunan sanatında genelde Arkaik ve Klasik dönemde görülürken Kıbrıs'ta sahnenin yalnızca Attika tasvirlerinden türetilmiş olması pek olası değildir. Genel olarak Akdeniz sanatında Arkaik çağın sonunda ve erken klasik dönemde yüksek sıklıkta ziyafet sahneleri betimlenir. Kıbrıs'ta bu konunun MÖ.8-7.yüzyıllara ait "Kıbrıs-Fenike" tipi kaselerinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Fenike sanatı olarak kabul gören gümüş kase de bu örneklerden biridir. Golgoi lahdinde en sağda tek başına uzanmış olan erkek figürü, diğerlerinde ise yanlarında oturan birer kadınla üç erkek toplu ziyafet sahnesindedir. Bu taş lahit, uzun kenarında bir cenaze töreni bağlamında ilginç gelmektedir. Aslında Kıbrıs'ta aynı döneme tarihli ziyafet sahneleri çok sayıda mezar steli bulunduğundan sıradan bir konu gibi durmaktadır. Oysa bu yaygınlık durumu ziyafet sahnesinin Kıbrıs ve Fenike'de çok sevilen ve

¹⁰⁹ Faust 1989, 151.

¹¹⁰ Richter 1966, 56-58, 107-108, Fig.530-549; Kyrieleis 1969, 129-131; Nicholls 1979, 20; Doumeyrou 1989, 10; Baughan 2013, 68.

¹¹¹ Kyrieleis 1969, Taf. 18.1.

¹¹² Baker 1966, Fig. 418, 437, 439; Color Plate XV.

¹¹³ Baker 1966, 137, Fig. 197-198 (ördek başlı iskemle ayağı).

¹¹⁴ Pfuhl & Möbius 1977.I, Taf. 147.

¹¹⁵ Ransom 1905, Fig. 30.

¹¹⁶ Baughan 2013, 68.

¹¹⁷ Myres 1914, 226-229, Fig. 1364C; Baughan 2013, 68, Fig.48, 78.

¹¹⁸ Ray 1988, 273, Fig.24 (Mısır-Memphis'ten bir Perslinin mezar steli-MÖ 500); Boardman 2000, 187-179, Fig. 5.57.

benimsenen bir konu olduğunu göstermektedir. Kululu yazıtı, Asurbanipal'ın ziyafet sahnesi ve Fenike gelenekleri dikkate alındığında yatak üzerinde ziyafet geleneğinin Yakın Doğu olduğu anlaşılmaktadır. Lahitte ziyafet sahnesinde ikinci yatağın her iki ucunda üst noktaları dışa dönük L biçimli S profilli kolçaklar, Yunan kültürü ile harmanlanmış en erken fulcrum tiplerinden biri olabileceği kabul edilir¹¹⁹.

Golgoi lahdi, daha önce de belirtildiği gibi, sıklıkla Attika lahitleri ile karşılaştırılmıştır. Oysa imgeler ve ikonografi kesinlikle Attika etkisinin zıddını düşünmeyi de gerektiriyor. Sahneler, Kıbrıslı malzeme ve ikonografi ile bu detayların her biri çeşitli bağlantıları da göz önüne alınarak irdelenmelidir. Golgoi bölgesindeki atölye tarafından üretilen eserlerin örneklediği kalite düzeyi, bu sanatçıların yetenekli ve oldukça deneyimli olduklarını düşündürmektedir. Daha doğrusu bu ikonografik seçim ve detayların tartışma gerektirmeyecek kadar açık betimlemeler olduğu kesindir. Diğer bir değişle lahit üzerindeki ikonografi, yaptırın veya yapanlar tarafından bilinçli seçimlerdir. Tercihler rastgele ve geleneksel değil, kültürel unsurlara vurgu yaparak uygulanmıştır. Hem sahneler (grup avlanma ve ziyafet) ve hem de figürlerin bir lahit üzerindeki yerleri bağlamında elit kesimi yani Doğu Akdeniz'de yaşayan seçkin kesimi temsil etmektedir. Benzer şekilde Perseus da, Ege ve Pers halkları arasında popüler olan bir kahramandır¹²⁰. Bu durumda Efsanenin Kıbrıs çevresindeki popüleritesini de dikkate almak gereklidir. Perseus tasvirleri Ege bölgesinde MÖ.8-5.yy'lar arasında yaygındır¹²¹. Perseus, aynı zamanda Perslerin de atası olarak kabul edilir ve Pers kralları onunla akrabalık bağları olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Bu nedenle Perseus, Kıbrıs'ı çevreleyen ve onunla etkileşim halinde olan Ege ve Pers bölgesinde popüler bir kahramandır. Aynı zamanda Golgoi, Yunan-Pers çatışmasının sonuçlarını yaşayan bir alandı. Bu duruma Kition'daki¹²² Fenike idaresinin de yayılma politikası eklenebilir. Dolayısıyla bu lahit üzerinde çıkarıcı farklı idarelerin ve kültürlerinin etkisi olsa gerektir. Bu ikonografi, adada çıkarları olan ve belki de farklı siyasi figürleri, kültürel kimlikleri, aidiyetleri temsil etmektedir. Bu yüzden lahdi sipariş verenler, elit statülerini sanat ile ifade ettirme ihtiyacı duymuşlardı. Bu nedenle Kıbrıs Golgoi lahinde farklı yatakların birinin fulcrumlu tipolojide olması bu zenginliğin sonucudur. O da başta Fenike olmak üzere doğu ile olan ilişkisinde yatmaktadır.

Golgoi ile benzer başlığa sahip yatak, Eretria ressamının MÖ 440-415'e tarihli Attika kırmızı figür oinochoesi (chous)¹²³ üzerindeki symposion sahnesinde üç boyutlu klinenin baş kısmında da tasvir edilmiştir. Bütün bu örneklerde görüldüğü gibi ilk fulcrum örnekleri veya prototipleri S profilli, sade ve özgün formlardır ve sandalye arkalıklarından, yatakların tepe noktasına yerleştirilmeleri ile ayrılırlar. Özellikle erken yatak tasvirlerindeki bu detaylar, Andrianou'nun 'fulcrumların bağımsız bir parça olduğu'¹²⁴ görüşünü destekler niteliktedir.

Baughon¹²⁵ ise iki ucunda yükseltilmiş kısımları ile *amphikephalik* yatakların (kline) özel bir yeri olduğunu, Lydia ve Makedonia taş mezar klineleri arasında yaygın kullanıldığını ifade etmektedir. MÖ.5.yy'ın yüzyılın sonlarında yataklarda başlık ve ayak panelleri birlikte görülür. Bu başlık ve paneller 'S' biçimli¹²⁶, yukarı doğru ve hafif uçları kavislidir. Zamanla bu kavisli veya kıvrımlı yapı volüt biçimini alır¹²⁷. Amhikephalik yatakların kullanılması ise

¹¹⁹ Baughan 2013, 68, Fig. 48.

¹²⁰ Hermary – Martens 2014, 369.

¹²¹ LIMC, "Perseus".

¹²² Demetriou 2001, 135-144.

¹²³ Baughan 2013, 68, Fig. 49.

¹²⁴ Andrianou 2006, 235.

¹²⁵ Baughan 2013, 71.

¹²⁶ Barnett 1982, 66; Clair 2003, 31; Bianchi 2010, 41; Gutzwiller & Çelik 2012, 602, Fig. 26-27.

¹²⁷ Fulcrumların en üstte doğru olarak düzenlenmesi, yatak ayağının bir bölümünü yansıttığı yatak çerçevesi E. Petersen'in vazo tasvirleri ile karşılaştırdığı 1892 yılındaki çalışması ile bilinir. Petersen 1892; Ransom 1905; Bernard 1960, 189-286, Pl. 1-3; Richter 1966, 105-110.

evlilik, çiftler ve Prokrustes'te olduğu gibi tek kişiler içindir. Dolayısıyla özel bir grup veya konu ile sınırlı değildir. Bu bağlamda kıvrımlı başlıklı yataklar henüz belirli bir gruba ait kültürel bir simge olarak yerini almamıştır.

Klasik dönem tasvirlerinden de anlaşıldığı gibi yatakların ayakları ve başlıkları, Yakın Doğu etkisinde değişim geçirir ve yatağın bir veya her iki başına, ayakların üst kısımlarına figürsüz, volütle sonlanan (sade) fulcrumlar eklenir¹²⁸. Bütün bu detaylı analizlere göre vazo resimlerindeki profiller, yatak başlarının gelişimini ortaya koymaktadır. Fakat klasik döneme ait yatakların eğimli başlık kısımlarındaki S profilli alanda hiçbirisi figür barındırmamaktadır. Fakat başlıkların uçları volüt gibi kıvrılmaktadır. Bu dönemle birlikte Yunan mobilyalarında Yakın Doğu örneklerinde olduğu gibi bir yumuşama, incelik ve zariflik, mobilya kıvrımlarından da anlaşılır. Böylece güzellik ve estetik yanı sıra işlevsel mobilyalar üretilir. Sadece fulcrum gibi baş ve kol dayama yerleri değil aynı zamanda mimarideki simetri ve düzene de uyum sağlayan kavisli sırtlıklar, dolgulu kolçaklar, ve özenli döşemeler ile insan vücudunun özelliklerine uygun tasarımlar yapılır. Fulcrumların öncüsü kıvrımlı yatak başları, Yakın Doğu etkisinin Yunan sanatında görülen unsurlarından sadece birisidir.

Fulcrum'un Klasik Formu: Hellenistik Tipler

Hellenistik Dönem'de fulcrumlarda figürler açısından değişim yaşanır. Büyük İskender'in doğu seferinden sonra Yunan ve Pers kültürü bir kez daha temasa geçer ve aralarındaki alışveriş mobilyalara da yansır. Genelde Hellenistik ve Roma mobilyaları, Klasik dönemden etkilenmiştir. Klasik dönem örneklerinden farklı olarak Hellenistik ve Roma dönemi yatakları¹²⁹ ise oldukça göz alıcı ve yüksek rölyef ve figürlerle bezenmiştir. Pers tahtları ve taht bacaklarındaki serbest yontular, Yunan yataklarında ayaklar üzerinde ortada sfenks figürü ile yer bulur¹³⁰. Sfenksli mobilyalar Yakın Doğu'da uzun bir geçmişe sahiptir ve krali sahnelerde kullanılır. Bazen tahtın bir parçası olan sfenks bazen de yan desteğin tamamıdır¹³¹. Yunan sanatında ise özellikle vazolarda bazen tahtın-koltuğun parçası bazen de altında yer alır. Yakın Doğu ve Lydia sfenkslerine benzeyen bu örnekler Anadolu ve Ege'de ilk örneklerde tahtın yan koltuğu şeklinde kullanılmıştır. İlk önce sayı az figür alçak kabartma olarak yer alırken zamanla plastik ve kullandıkları alan belli olan figürler fulcrumun klasik formunu oluşturur.

Figürlü fulcrum örnekleri Hellenistik döneme aittir. Hellenistik dünyadan ele geçen fulcrumlar MÖ 3. yüzyıldan 1. yüzyıla kadar tarihlendirilmektedir. Arkeolojik kazılarla günümüze fulcrumlardan sadece kol dayama veya baş kısmına ait metal parçalar kalmıştır¹³². Özellikle MÖ 3. yüzyılda bronz örneklerin önemli bir yer edindiği yatak dekorasyonlarına gümüş, kemik, fildişi, terrakotta ve taş malzeme de eklenir¹³³.

Kopyacı Romalılar

Fulcrumların **Roma'da yani** İtalya'da MÖ 2-1. yüzyılda popüler ve çok yaygın olmalarının nedeni doğrudan Roma askeri başarılarının bir sonucu olarak Hellenistik lüks yaşam malzemelerine olan ilgi ve artan ihtiyaca cevaptan doğmuş olmalıdır. Özellikle elit kesimin cenaze törenlerinde bu tür mobilyaların kullanıldığı ve rağbet gördüğü bilinmektedir. Roma döneminde daha çok tornada şekillendirilmiş ayaklara sahip yataklar tercih edilmiştir ve daha yaygındır. Günümüze ulaşan kalıntıların bolluğu ve bronzları taklit eden kemik örnekler

¹²⁸ Ransom 1905, 31, Fig. 14 (Roma'dan terrakotta urne); Fig. 30 (Atina'dan Myrina kökenli terrakotta); Boatwright et al. 2004, 148, Fig. 5.3 (Terrakotta Urne-Perugia-MÖ 2. yy. 2. yarısı).

¹²⁹ Roma yatakları ise 'lectus' olarak isimlendirilir. Richter 1966, s.105; Roma lectuslarının isim ve işlevleri için bkz. Ulrich 2007, 232-238.

¹³⁰ Faust 1989, 23, 151, Abb. 1.

¹³¹ Hermann 2008, 230, Fig. 27-i-J.

¹³² Kent Hill 1952/1953, 50; Andrianou 2006a, 235.

¹³³ Faust 1989, 151.

olasılıkla metalin pahalı olmasına ve de toplumun farklı tabakalarında fildişi ve kemik objelerin üretimini artırdığına işaret etmektedir. Terrakotta örnekler¹³⁴ ise oldukça nadirdir ve bronz gibi ahşap üzerine kaplama olarak kullanılmıştır. Bu tiplerde yatakların baş kısımlarındaki dekorasyonlar hafif kıvrıktır. Bu kıvrık biçim Hellenistik Dönem boyunca ve MS.1.yy sonuna kadar büyük değişiklikler geçirmesine karşın varlığını korumuştur.

Görüldüğü gibi Hellenistik ve Roma döneminde bronz yatakların çok tutulduğu bütün Akdeniz boyunca örneklerin varlığı ile de kanıtlanmaktadır. Bu bronz yataklar A tipi Yunan *kline* ve Pers stili ayakların birleşimine fildişi ve kemik yatakların bir çeşidi olan *fulcra* olarak isimlendirilen kıvrık kol dayama yeri (kolçak) eklenmesi ile meydana gelir¹³⁵. Dolayısıyla Yunan bronz yatakları Hellenistik ve Roma dönemlerinde yaygınlaşınca bütünüyle bronz yatak yerine ahşap yataklarda¹³⁶ sadece destek veya süsleme amaçlı öğeler döküm bronz olarak görülür¹³⁷. Bronz aksamli yataklarıyla ünlü Delos'tan da bilindiği gibi Yunan'da Hellenistik dönem öncesi bronz malzemelerin ayrı dökülüp birleştirilmesi yaygın değildir. Bütün bu farklılıklara rağmen Geç Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk dönemi eserlerinin ihtişamı ve eyaletler arasında zıtlık da gözden kaçmamalıdır.

Fulcrum figürleri, motifler veya benzerleri Hellenistik Dönem örneklerinde de bulunduğu Yunan ve Roma atölyeleri arasındaki fark genelde kalitesi ve stili ile ölçülmektedir. Bununla beraber erken dönem Roma fulcrumları¹³⁸ Hellenistik tiplerle benzerken daha geç örnekler Yunan örneklerinden daha yüksek, dik ve daha düzdür. Dolayısıyla bu fark Geç Roma Dönemi'nde daha da belirginleşir¹³⁹.

Geç Örneklerde MS 1. yüzyıldan sonra ise baş ve ayak panelleri dikelererek ana yatağın ana iskeleti (main frame; yatak iskeleti: bed-frame) üzerine kadar çıkarlar. Zamanla panel kısmı kısalmaya, üst veya tepe figürleri panele doğru yaklaşır ve panel genişler. Karışık veya kompozit tip de vardır¹⁴⁰. Büyük oranda Roma döneminde kullanılan bu tipte fulcrum daha dik bir profildedir ve bazen fazla uzatılmıştır¹⁴¹. Katı döküm¹⁴² her iki tipte de tercih edilmiştir. Birlikte bulunmuş olmalarına rağmen kesin bir kronoloji vermezler. Her ikisi arasındaki ayırım, fulcrum'un yatağın başında veya ayak kısmında bulunmasına göre yapılmaktadır.

Sonuç

Fulcrumlu yataklar, Batı Anadolu kentlerinin hem ege adaları hem de Lydia, Phrygia, Fenike ve Asur gibi bölgelere komşu olmaları sonucu gelişir. Batı Anadolu'nun batıda merkezi olan Ionia, bu kaynaşmanın ana buluşma noktası olmasından dolayı özgün örnekler, kökeni hangi kent veya atölye olursa olsun bu bölgede üretilmiş olmalıdır. Lydia bölgesi ve Ionia kentleri ise Asur gibi Orta Doğulu yatak tiplerini batı örnekler ile birleştirmiştir. Çünkü MÖ 7. yüzyıldan itibaren coğrafi olarak bu yakın kültürler birbirleri ile hiç olmadıkları kadar etkileşim içindedirler. Özellikle bu ilişki farklı kültürlerin yönetici, tüccar, kaptan ve elit insanları tarafından geliştirilmiştir. Yine Kıbrıs'ın Akdeniz rotasında, Levant ve Mısır coğrafyasına yakınlığı nedeniyle bu iletişim ve ilişkide çok daha güçlü bir rol oynadığı görülmektedir.

¹³⁴ Kaplan 2019, 57-80.

¹³⁵ Mattusch 1991; Baughan 2013, 35.

¹³⁶ Kent Hill 1952/1953, 50.

¹³⁷ Baughan 2013, 35.

¹³⁸ Koch 1984, 35-38, Fig. 11 (Berlin'den Akhilleus Lahdi-MS 160 civarı-Antoninler Dönemi), Fig. 12 (Beirut'tan Akhilleus Lahdi-MS 3.yy 2. çeyreği); Parlasca 1984, 289, Fig. 6. (MS 2.yy 2. çeyreği).

¹³⁹ Haffmann 1957, 168; Richter 1966, 107; Kozloff 1980, 215; Faust 1989, 57-60.

¹⁴⁰ Faust 1989.

¹⁴¹ Faust 1989, Beilage.

¹⁴² Libertini 1930, 91-103; Barr-Sharrar 1987, 59, not.31, Pl. C104.

Dolayısıyla Assurbanipal döneminde (MÖ 669-631/627) Orta Doğu'nun kültürel zenginliği Anadolu, Yunanistan ve hatta İtalya'ya kadar ulaşmıştır.

Ziyafet sahneleri de göçebe toplumların etkisine bağlansa da kaynak açısından Yakın Doğu'ludur ve sonunda Akdeniz kültürlerine mal olan bir konudur. Başta Fenikeliler olmak üzere İskitler ve Persler aracılığıyla Lidya'ya, Akdeniz üzerinden Kıbrıs adasından (Kıbrıs-Fenike kaseleri) Ege adalarına ulaşmıştır. İfade edildiği gibi Suriye ve Fenike bölgesinin lüks mobilyaları ve Kutsal Kitap'taki fildişi yataklar üzerinde uzanarak yemek yiyenlere yapılan atıf bu kökeni destekler. MÖ.8.yy sonunda gerçekleşen fildişi yataklar üzerinde zevk sürmenin, müzik eşliğinde yemek ve şarap içmenin eleştirildiği ifadeler Yakın Doğu kökenli ziyafet sahnelerinin yaygınlığını gösterir. Bu alışkanlık sonraki dönemlerde Yunan elit grupları tarafından tercih edilen bir ziyafet olur. Bu alışkanlıkları sürdüren ve eleştirilen Samirilerin Fenikelilerden etkilendikleri ve seçkinlerinin lüks yaşadığı kabul edilmektedir. Bu ziyafet sahnesi aynı zamanda Mezopotamya bölgesine de geçer. MÖ 8. yüzyıldan önceye ait başta Asur olmak üzere ziyafet sahnesi olmasa da lüks yatakların varlığına kanıttır. Bu gelenek Geç Hitit'te de devam eder.

Kakma işlemeli mobilyalar ile birlikte bu eğlence türünün Ege'ye taşınmış olduğu kesindir. Fenike-Kıbrıs-Girit ve Yunanistan sırası ile bu doğu tarzını taşıyan ve aktaran bölgelerdir.

Mısır'ın süslü, hayvan bacaklı ayaklara sahip mobilyaları Yakın Doğu'ya örneklik teşkil eder. Assurbanipal'in uzandığı yatak erken ve çağdaş Asur kabartmalarındakiyle benzer tiptedir. Bazı yatak örnekleri Asur askeri kamp ve çadırlarında yatak hazırlanırken gösterilmiştir. Fakat çadır örneklerinin boyutları küçük olduğundan detayları yoktur. Assurbanipal'in yatağı sadece boyu değil kutsal kitapta geçen belki fildişi dekorasyon, yatak başlığı ve hatta ayakları gibi bir çok yönden farklıdır. Yatak detayları Suriye veya Fenike olsa da ritüel Asur'da da benimsenmiştir.

Asur, Pers, Urartu, Geç Hitit kabartma ve mobilya aksamaları dışında Nimrud'dan ele geçen kavisli profilli bronz yatak aksamaları eğer gerçek bir yatağa ait ise bu yataklarının kökeninin Yakın Doğu'da olduğu kesin olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla yatak ana gövdeden ayrı ve kavisli profilli, spiral yapan yatak başlıklarının da ilk örnekleri geleneksel biçimde Yakın Doğu'da başlamaktadır. Bu etkileşimle Yunan ve Roma yatak fulcrumlarının kökeni iddiasını da kesin olmamakla birlikte kanıtlamış olmaktadır. Batı Anadolu ise bu geleneği Fenike ve Asur aracılığıyla öğrenerek Milet ve Chios civarında özgün örneklerin yaratılmasına öncülük etmiştir. Kritias ve yazılı kaynaklar (Parthenon kayıtları¹⁴³), Milet ve Chios yataklarının kalitesinden söz ederler. Fakat hangi tip yatağın veya hangi özellikler barındırdığından söz edilmez. Bu nedenle Doğu ile ilişkili Ege'deki eserlerin stilistik açıdan değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sonuçta tornada şekillendirilmiş ayakların en erken ve ideal örnekleri Yakın Doğu'da ortaya çıkmış ve Pers aracılığı ile Anadolu'ya taşınmış ve en son Yunan sanatına geçmiştir. Fakat Yunanistan'a ne zaman ulaştığı tartışmalıdır. Hem kline üzerinde ziyafet hem de yatakların torna biçimli ayakları Yakın Doğu'dan esinlenilmiştir. Sözü edildiği gibi hem torna biçimli ayaklar, hem yaprak dizileri hem de metallerin birleştirilmesi Asur ve Babil'de hatta Urartu'da vardır. Kademeli bir gelişme ile Yunan sanatında da özgün formlara dönüşür. Hatta asılı yaprak çelenkleri Asur ve Urartu ile, Urartu'nun çeşitli bronz eserleri ise Yunan erken dönemi ile iç içedir. Benzer Yakın Doğu motifleri Kıbrıs-Fenike bronz kase tasvirlerinde de vardır ve Girit'e kadar ulaşır. Frigya Gordion MM tümülüsündeki tabure ayakları da MÖ 7.yy'da Yunan'da ortaya çıkan tiplerin, Yakın Doğu'da çok erken dönemde ortaya çıktığı ve

¹⁴³ IG, I² no.276-280, 288; II² no 1425, 217, 277.

sonrasında Ionia bölgesinde görüldüğünü kanıtlar. Ionia ise hem Doğu hem de Yunan kültürünün birleşim noktasıdır. Doğu'ya ve Batı'ya açık olan bu bölge, gelişen modanın ve kültürün merkezidir. Hatta Ionia'nın batıda Etruria ile olan ilişkisi de bu duruma işaret eder. Bu sonuç Ionia bölgesini yeni yatak başlık tipiyle en güçlü aday yapmaktadır.

Böylece Orta Doğu'nun ilkel başlıklı yatak tipleri Pers ve Lydia aracılığı ile Batı Anadolu'da evrimleşti ve Klasik dönemde çok daha özgün ve popüler tipler ile kök sürmeye başladı.

Kyreileis'in de ifade ettiği Yakın Doğu kökenli olması gereken yatak başlıkları Yunan'da farklı uygulanmıştır. Suriye-Fenike fildişi kakmaları özellikle Ugarit ve Megiddo örnekleri birer numune değildir. Bazı bitkisel motifler Yunan sanatında özgün tasarıma sahip olsa da kökenleri Yakın Doğu mimari unsurları veya Ionia bölgesi mimari parçaları ile ilişkilidir. Belki de mimari başta olmak üzere Levant coğrafyasında kaynağını bulan Aeol tarzı dekorasyonlar, yatak üreten mobilyacılar ilham vermiştir. Çünkü Aeol tarzı da Aeol ve Ion coğrafyasında yani Küçük Asya'da karakterize edilse de Levant kökenlidir. Bazı yataklar (özellikle A tipi kline) Doğu merkezi Yunanistan'da ele geçse de konteks malzeme, Doğu Yunan veya Lydia çömleri barındırır. Daha doğrusu bu tür buluntuya sahip mezarlar Doğu Yunan veya Batı Anadolu'dur. Bu çok az örnek bile Milet ve Chios yataklarının Yakın Doğu bağlantısı için yeterlidir. Hem kline sahneleri hem de yataklar şimdilik Batı Anadolu'yu işaret etmektedir. Çünkü klasik Yunan yatakları gelişirken, dönemin hemen başında Milet ile ilişki dikkate alınmalıdır. Hatta Karadeniz'de güçlü sömürgeci Milet, kolonisi olduğu kabul edilen Güney Rusya yerleşimlerinde (Kul Oba) kıvrımlı başlıklı yataklar mevcuttur. Bu yeni stilin yayılmasında Milet'in rolü göz ardı edilemez. Sonuçta hem yazılı kaynaklar hem de arkeolojik buluntular ve vazo resimleri, yatakların üretildiği yere, şekline ve stiline hatta kökenine ışık tutmaktadır. Her ne olursa olsun Klasik Yunan tipi yataklar ve dekorasyonları Yakın Doğu ile ilişkilidir ve ikna edici kanıtlara göre kıvrımlı yatak başlıklarının kesişme noktası Ege yani Ionia ve adalardır. Dolayısıyla Symposion sahnelerinin doğudan alındığı gibi ziyafetin sunulduğu lüks mobilyalar ve de yataklardaki bazı form ve bezemeler de doğudan alınmıştır.

MÖ 6. yüzyıl sonunda sade formuyla Golgoi lahdi ve bazı Yunan vazolarında görülen fulcrum, MÖ 5. yüzyılda bazen tek bazen de çift başlıklı yataklarda kullanılır. Hellenistik Dönem'de figürlü ve bezemeli klasik formuna dönüşen fulcrum, Roma İmparatorluk Çağı'nda da büyük oranda kopyalanarak çok az farkla varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla Yunanlar Klasik Dönem'de mobilyalarının orijinal tasarımını, aslan pençesi veya hayvan bacaklı ve tornada şekillendirilmiş ayaklarını, bitkisel ve figürlü süslemelerini, Mısır ve çevre kültürlerden aldıkları gibi figürlü olmasa da fulcrum gibi süslemeli başlık kısımlarını da aldılar. Fakat Yunan mobilya stilleri Klasik Dönem ile birlikte gelişti ve aldıkları tipleri ve figürleri kendine has bir stile dönüştürdüler. Yunan mobilyaları Roma'da da varlığını devam ettirerek modern dünyayı da etkilemiştir.

KAYNAKÇA

Amelung 1902

Amelung, W. (1902). "Das capitolinische 'Bisellium'", *Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung*, 17, 269-276.

Anderson 1889

Anderson, W. C. F. (1889). "The Meaning of Fulcrum and Fulcri Genius", *CR* 3, 1889, 322-324.

Anderson 2014

Anderson, L. M. (2014). "Approaches to the Identification and Classification of Ancient Bronzes in Museum Collection", S. Ebbinghaus (Ed.), *Ancient Bronzes through a Modern Lens; Introductory Essays on the Study of Ancient Mediterranean and Near Eastern Bronzes*, Cambridge, 92-111.

Andrianou 2006a

Andrianou, D. (2006). "Chairs, Beds, and Table: Evidence for Furnished Interiors in Hellenistic Greece", *Hesperia*, 75.2, 219-266.

Baker 1966

Baker, H. S. (1966). *Furniture in the Ancient World: Origins and Evolution, 3100-475. BC*. London.

Barnett 1957

Barnett, R. D. (1957). *A Catalogue of the Nimrud Ivories with Other Examples of Ancient Near Eastern Ivories in the British Museum*. London.

Barnett 1959

Barnett, R. D. (1959). *Assyrian Palace Reliefs and their Influence on the Sculptures of Babylonia and Persia*. London.

Barnett 1976

Barnett, R. D. (1976). *Sculptures from the North Palace of Ashurbanipal at Niniveh 668-628 B.C.* London.

Barnett 1982

Barnett, R. D. (1982). *Ancient Ivories in the Middle East*. Hebrew University of Jerusalem.

Barr-Sharrar 1985

Barr-Sharrar, B. (1985). "The Anticythera Fulcrum Bust: A Portrait of Arsinoë III", *American Journal of Archaeology*, 89.4, 689-692.

Barr-Sharrar 1987

Barr-Sharrar, B. (1987). *The Hellenistic and Early Imperial Decorative Bust*. Mainz.

Baughan 2013

Baughan, E. P. (2013). *Couched in Death: Klinai and Identity in Anatolia and Beyond*. London.

Bedford 2007

Bedford, P. R. (2007). "The Persian Near East", W. Scheidel-I.Morris-R.Saller (Eds.), *The Cambridge Economic History of The Greco-Roman World*, Cambridge, 302-332.

Benndorf & Niemann 1994

Benndorf, O. & Niemann, G. (1994). *Reisen in Lykien und Karien*. Wien.

Bernard 1960

Bernard, P. (1960). "Sièges et lits en ivoire d'époque hellénistique en Asie centrale", *Syria*, 67, 189-286, Pl.1-3.

Bianchi 2010

Bianchi, C. (2010). "I letti con rivestimento in osso e avario", *LANX*, 5, 39-106.

Boardman 1990

Boardman, J. (1990). "Symposion Furniture", O. Murray (Ed.), *Symptotica, A Symposium on the "Symposion"*, Oxford, 122-131.

Boardman 2000

Boardman, J. (2000). *Persia and the West*, London.

Boatwright et al. 2004

Boatwright, Mary T. & Gargola, D. J. & Talbert, R. J. A. (2004). *The Romans, From Village to Empire*. New York.

Boucher 1982

Boucher, S. (1982). "Les lits grecs en bronze de Bourgoin-Jallieu (Isère)", *Gallia*, 40.1, 171-193.

Burkert 1992

Burkert, W. (1992). *The Orientalizing Revolution, Near Eastern Influence on Greek Culture in the Early Archaic Age*. London.

Castellani 1874

Castellani, A. (1874). "Il bisellio capitolini", *BullCom*, 2, 22-32.

Castellani 1881

Castellani, A. (1881). "La lettiga capitolina", *BullCom*, 29, 214-224.

Clair 2003

Clair, A. St. (2003). *Carving as Craft, Palatine East and the Greco-Roman Bone and Ivory Carving Tradition*. London.

Clercg 1903

Clercq, L. De (1903). *Collection De Clercq, II, Antiquités assyriennes*. Paris.

Curtis 1993

Curtis, J. (1993). "Assyrian Furniture: The Archaeological Evidence", G. Herrmann (Ed.), *The Furniture of Western Asia: Ancient and Traditional*, Mainz, 167-180.

Curtis 2008

Curtis, J. (2008). "Observations on Selected Metal Objects from The Nimrud Tombs", J. E. Curtis et al. (Eds.), *New Light on Nimrud*, London, 243-253.

Curtis 2013

Curtis, J. (2013). *An Examination of Late Assyrian Metalwork with Special Reference to Nimrud*. Oxford.

Davis 2000

Davis, T. M. (2000). *The tomb of Iouiya and Touiyou with the funeral papyrus of Iouiya*. London.

Demetriou 2001

Demetriou, A. (2001). "Phoenicians in Cyprus and their hellenisation. The case of Kition", *Archaeologia Cypria*, 4, 135-44.

Dentzer 1982

Dentzer, J. M. (1982). *Le motif du Banquet Couché dans le Proche Orient et le Monde Grec du VII au IV siècle avant J.-C.*, BEFAR 246. Paris.

Doumeyrou 1989

Doumeyrou, E. (1989). "An Ivory Fulcrum Medaillon", *The J. Paul Getty Museum Journal*, 17, 5-14.

Eaton-Krauss 2008

Eaton-Krauss, M. (2008). *The thrones, chairs, stools and footstools from the tomb of Tutankhamun*. Oxford.

Faust 1989

Faust, S. (1989). *Fulcra: Figürlicher und ornamentaler Schmuck an antiken Betten*. Mainz.

Fehr 1971

Fehr, B. (1971). *Orientalische und griechische Gelage*. Bonn.

Goff 193

Goff, B. L. (1963). *Symbols of Prehistoric Mesopotamia*. New Heaven - London.

Grieffenhagen 1930

Grieffenhagen, A. (1930). "Bronzekline im Pariser Kunsthandel", *Römische Mitteilungen*, 45, 137-165.

Grimal 1997

Grimal, P. (1997). *Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma*. (Çev. S. Tamgüç), İstanbul.

Gutzwiller & Çelik 2012,

Gutzwiller, K. & Çelik, Ö. (2012). "New Menander Mosaics from Antioch", *American Journal of Archaeology*, 116.4, 573-623.

Hadley 1987

Hadley, J. M. (1987). "Some drawings and inscriptions on two pithoi from Kuntillet 'Ajrud'", *Vetus Testamentum*, 37.2, 180-213.

Hall 1928

Hall, H. R. (1928). *Babylonian and Assyrian Sculpture in the British Museum*. Paris.

Harris 1994

Harris, J. (1994), *A Passion for Antiquities, Ancient Art from the Collection of Barbara and Lawrence Fleischman*. Malibu.

Hawkins 1980

Hawkins, J. D. (1980). "Late Hittite Funerary Monuments", B. Alster (Ed.), *Death in Mesopotamia*, Copenhagen, 213-225.

Hermann 2008

Hermann, G. (2008). "The Ivories from Nimrud", J. E. Curtis et al. (Eds.), *New Light on Nimrud*, London, 225-232.

Hoffmann 1957

Hoffmann, H. (1957). "A Bronze Fulcrum in Providence", *American Journal of Archaeology*, 61.2, 167-168.

Howatson 2013

Howatson M. C. (2013). *Oxford Antikçağ Sözlüğü* (Ed.). (Çev. F. Ersöz), İstanbul.

Hurwit 2006

Hurwit, J. M. (2006). "Lizards, lions, and the uncanny in early Greek art", *Hesperia*, 75.1, 121-126.

Kaplan 2019

Kaplan, D. (2019). "Yüksel Erimtan Koleksiyonu'ndan İki Terrakotta Fulcrum Figürü", *Anadolu/Anatolia*, 45, 57-90.

Kent Hill 1952/1953

Kent Hill, D. (1952/1953). "A Bronze Couch", *The Journal of the Walters Art Gallery*, 15/16, 48-61.

Kent Hill 1963

Kent Hill, D. (1963). "Ivory Ornaments of Hellenistic Couches", *Hesperia*, 32, 293-300.

Killen 1980

Killen, G. (1980). *Egyptian furniture, Volume I: 4000 - 1300 BC*. England: Aris & Phillips Ltd.

King 1902

King, L. W. (1902). *Annals of the King of Assyria*. London.

King 1915

King, L. W. (1915). *Bronze Reliefs from The Gates of Shalmaneser, King of Assyria B.C. 860-825*. London.

Koch 1984

Koch, G. (1984). "Zur Neubearbeitung der mythologischen Sarkophage", *MarbWPr*, 1984, Marburg, 27-42.

Kozloff 1980

Kozloff, A. P. (1980). "Companions of Dionysos", *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art*, 67.7, 207-219.

Kyrieleis 1969

Kyrieleis, H. (1969). *Throne und Klinen: Studien zur Formgeschichte altorientalischer und griechischer Sitz- und Liegemöbel vorhellenistischer Zeit*, *JDAI Supplement*, 24, Berlin.

Layard 1853

Layard, A. H. (1853). *A Second series of the monuments of Nineveh and Babylon*. London.

Libertini 1930

Libertini, G. (1930). "Frammenti di 'kline' bronzea con rappresentazione figurata", *RivIstArch*, 1.8, 91-103.

Maléki 1961

Maléki, Y. (1961). "Situle à scène du banquet", *Iranica Antiqua*, 1, 21-41.

Manuelian 1985

Manuelian, P. D. (1985). "Two fragments of relief and a new model for the tomb of Montuemhet at Thebes", *Journal of Egyptian Archaeology*, 17, 98-121.

Martins & Schwahn 2014

Martins, S. & Schwahn, B. (2014). "Das Bisellium, das eine Kleine war - Rekonstruktion, Restaurierung und Technologische Untersuchungen Römischer Klinenfragmente", *Restaurierung und Archäologie*, 7, 27-52.

Matthäus 1999

Matthäus, H. (1999). "The Greek Symposion and the Near East. Chronology and Mechanisms of Cultural Transfer", R. F. Docter – E. M. Moormann (Eds.), *Classical Archaeology towards the Third Millenium – Reflections and Perspectives*, Amsterdam, 256-260.

Mathieson et al. 1995,

Mathieson, I. & Bettles, E. & Davis, S. & Smith, H. S. (1995). "A Stela of the Persian Period from Saqqara", *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 81, 23-41.

Mattusch 1991

Mattusch, C. (1991). "Corinthian Metalworking on an Inlaid Fulcrum Panel", *Hesperia*, 60.4, 525-528.

Mau 1897

Mau, A. (1897). "Betten", *RE III.1*, 370-373.

Mols 2007-2008

Mols, S. (2007-2008). "Ancient Roman Household Furniture and its use: From Herculaneum to the Rhine", *AnMurcia*, 23-24, 145-160.

Neugebauer 1932

Nugebauer, K. A. (19332). "Delische Betten", *AM*, 57, 29-45.

Nicholls 1979

Nicholls, R. V. (1979). "A Roman Couch in Cambridge", *Archaeology*, 106, 1-32.

Oates 1961

Oates, D. (1961). "The Excavations at Nimrud (Kalhū), 1960", *Iraq*, 23.1, 1-14.

Otto 2016

Otto, A. (2016). "Professional Women and Women at Work in Mesopotamia and Syria (3rd and early 2nd millennia BC)", B. Lion – C. Michel (Eds.), *The Role of Women in Work and Society in the Ancient Near East*, Boston – Berlin, 112-147.

Parlasca 1984

Parlasca, K. (1984). "Probleme der palmyrenischen Sarkophage", *MarbWPr*, Marburg, 283-311.

Pasqui 1890

Pasqui, A. (1890). "Di un antico letto di osso sceporto in una tomba di Norcia", *MonAnt*, 1, 233-244.

Paterson 1915

Paterson, A. (1915). *Assyrian Sculptures: Palace of Sinacherib*. London.

Petersen 1892

Petersen, E. (1892). "Aphrodite", *RM*, 7, 32-80.

Pfuhl & Möbius 1977

Pfuhl, E. & Möbius, H. (1977). *Die ostgriechischen Grabreliefs I - Text and plates*. Mainz: von Zabern.

Pistolessi 1858

Pistolessi, E. (1858). *Real Museo Borbonico I*. Roma.

Polzer 2012

Polzer, M. E. (2012). "Iron Age Phoenician Shipwreck Excavation at Bajo de la Campana, Spain: Preliminary Report from the Field", N. Günsenin (Ed.), *Between Continents*, İstanbul, 27-36.

Pritchard 1950

Pritchard, J. B. (1950). *Ancient Near Eastern Texts*, Princeton.

Pritchett 1953

Pritchett, W. K. (1953). "The Attic Stelai, Part I", *Hesperia*, 22.4, 225-299.

Pritchett 1956

Pritchett, W. K. (1956). "The Attic Stelai, Part II", *Hesperia*, 25, 178-317.

Ransom 1905

Ransom, C. (1905). *Studies in Ancient Furniture: Couches and Beds of the Greeks, Etruscans and Romans*. Chicago.

Ray 1988

Ray, J. D. (1988). "Egypt 525-404 B.C.", *CAH*, IV, 254-286.

Richter 1966

Richter, G. M. A. (1966). *The Furniture of The Greeks, Etruscans And Romans*. London.

Rolley 1991

Rolley, C. (1991). "Les bronzes grecs et romains: recherches récentes", *Revue Archéologique*, 2, 281-296.

Schachner & Schachner 1996

Schachner, Ş. & Schachner, A. (1996). "Eine spätethethitische Grabstele aus Maras im Museum von Antakya", *Anatolica*, 22, 203-226.

Schaeffer 1954

Schaeffer, C. F.-A. (1954). "Les fouilles de Ras Shamra-Ugarit. Quinzième, seizième et dix-septième campagnes (1951, 1952 et 1953). Rapport Sommaire", *Syria*, 31, 14-67.

Scott 1965

Scott, N. (1965). "Our Egyptian furniture", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, New Series 24.4, 129-150.

Seiterle & Mutz 1982

Seiterle, G. & Mutz, A. (1982). "Ein hellenistisches Bronzebett im Baseler Antikenmuseum", *Antike Kunst*, 25, 62-65.

Seyffert 1960

Seyffert, O. (1960). *A Dictionary of Classical Antiquities; Mythology, Religion, Literature, Art*. New York.

Shaw 1989

Shaw, J. W. (1989). "Phoenicians in Southern Crete", *American Journal of Archaeology*, 93.2, 165-183.

Simpson 1910

Simpson, E. (1910). *The Furniture from Tumulus MM, The Gordion Wooden Objects, Volume I*. Leiden-Boston..

Smith 1938

Smith S. (1938) (Ed.). *Assyrian Sculpture in the British Museum from Shalmaneser III to Sannacherib*. Oxford.

Spieser 1954

Spieser, E. A. (1954). "The Alalakh Tablets", *Journal of the American Oriental Society*, 74.1, 18-25.

77

Thureau-Dangin 1912

Thureau-Dangin, F. (1912). *Une Relation de la huitième campagne de Sargon (714 av. J.C.)*. Paris.

Ulrich 2007

Ulrich, R. B. (2007). *Roman Woodworking*. London.

Waelkens 1980

Waelkens, M. (1980). "Das Totenhaus in Kleinasien", *Antike Welt*, 11, 3-12.

Waelkens 1982

Waelkens, M. (1980). "Hausähnliche Gräber in Anatolien vom 3. Jhr. V. Chr. bis in die Römerzeit", D. Papenfuss - V. M. Strocka (Eds.), *Palast und Hütte*, Mainz, 421-445.

Waelkens 1986

Waelkens, M. (1986). *Die kleinasiatischen Türsteine: Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*. Mainz.

Walker 1991

Walker, S. (1991). *Roman Art*. London.

Weçowski 2002

Weçowski, M. (2002). "Homer and the Origins of the Symposion", F. Montanari - P. Ascheri (Eds.), *Omero Tremila Anni Dopo*, Roma, 625-637.

Weçowski 2012

Weçowski, M. (2012). "When did the Symposion rise? Some archaeological considerations regarding the emergence of the Greek aristocratic banquet", *APXAIOTINΩΣΙΑ*, Τομος 16, Τεύχη 1-3 (2010-2012), Atina, 19-48.

Wiggermann 2000

Wiggermann, F. A. M. (2000). "Lamaštu, Daughter of Anu", M. Stol (Ed.), *Birth in Babylonia and the Bible*, Gronningen, 217-252.

Wiggermann 2007

Wiggermann, F. A. M. (2007). "Some Demons of Time and their Functions in Mesopotamian Iconography", B. Groneberg - H. Spieckermann (Eds.), *Die Welt der Götterbilder*, Berlin - New York.

Winter 1976

Winter, I. J. (1976). "Carved ivory furniture panels from Nimrud: a coherent subgroup of the North Syrian style", *Metropolitan Museum Journal (MMJ)*, 11, 25-54.

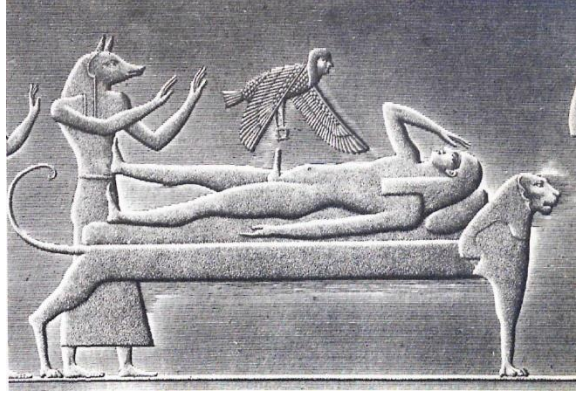
Zingg 2012

Zingg, E. (2012). "Eine spathellenistische Bettinschrift aus Gaziura im Pontos (?) im Museum zu Allerheiligen Schaffhausen", *Epigraphica Anatolica*, 45, 161-196.

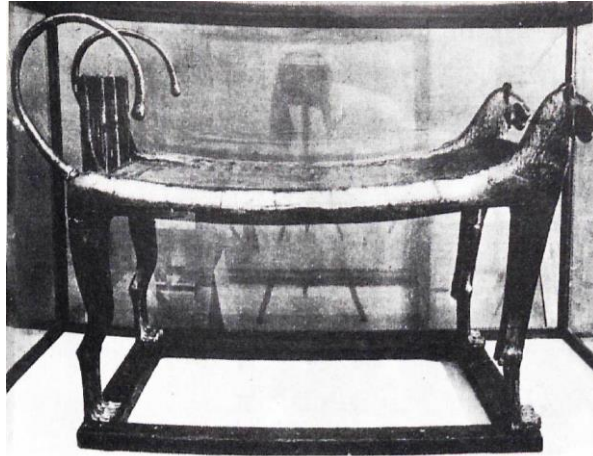
FİGÜRLER

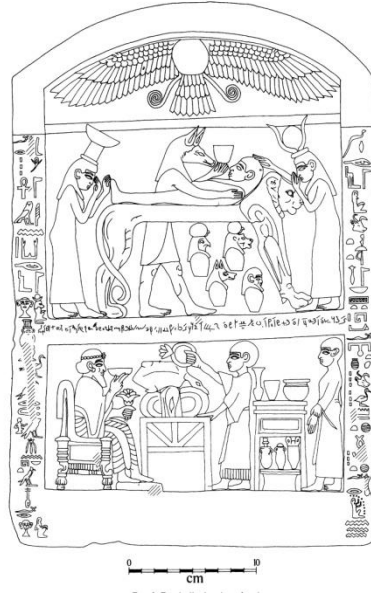
Figür 1. Yuia'nın yatağı-18.sülale (Baker 1966, Fig.83).

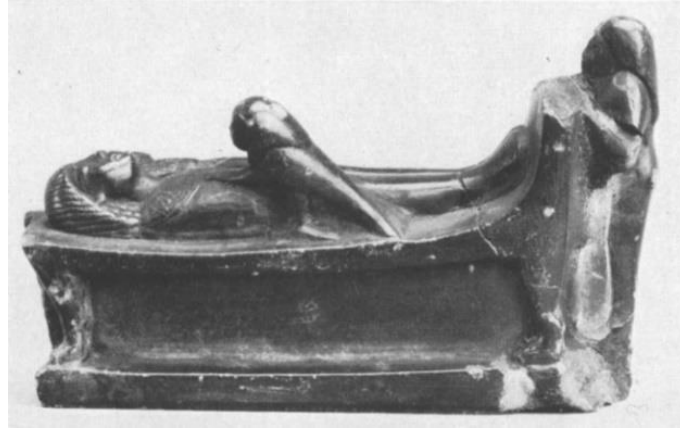
Figür 2. Yeraltı tanrıları İsis ve Osiris-18.sülale (Baker 1966, Fig.144).

Figür 3. Seramoni yatağı-Kahire-18.sülale (Baker 1966, Fig.143).

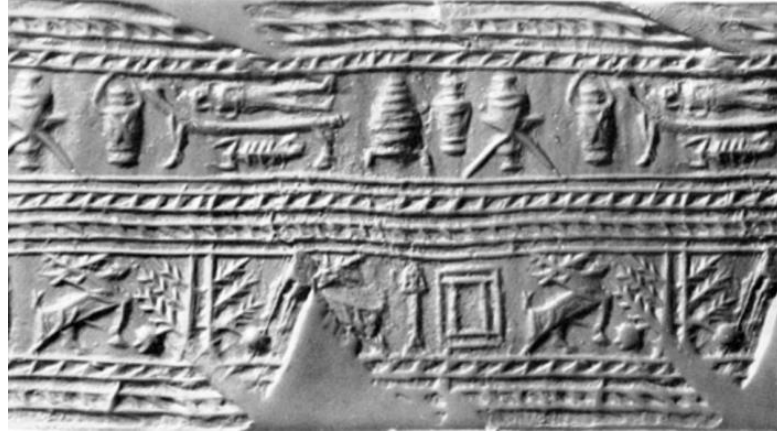
Figür 4. Mısır-Saggara'dan Persli Mezar steli (Mathieson et al. 1995, Fig.3).

Figür 5. Louvre minyatür Mısır yatağı (Richter 1966, Fig.288).

Figür 6. Mezopotamya Silindir Mühür üzerinde doğum sahnesi. MÖ.3.bin (veya Akad dönemi). (Otto 2016, Fig.30).

Figür 7. Mezopotamya Silindir Mühür üzerinde yatak sahnesi. Akkad dönemi. (Otto 2016, Fig.30).

Figür 8. Nimrud'dan kabartma üzerinde sandal ile mobilya-yatak taşıma (Curtis, Pl.49a).

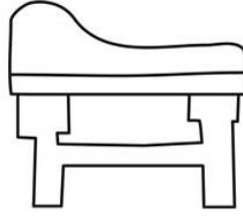

Figür 9. Balawat kapısından detay (Dentzer Fig.81).

Figür 10. Maraş steli-MÖ.8.yy ortası (Schachner & Schachner 1996, Fig.1a).

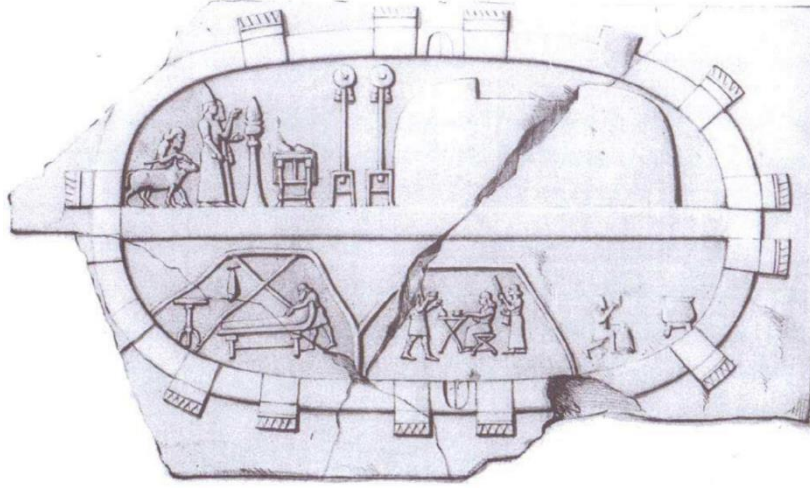

Figür 11. Kululu-Kaletepe'den Luwi hiyeroglifi-yatak (Hawkins 1980, Pl.8b).

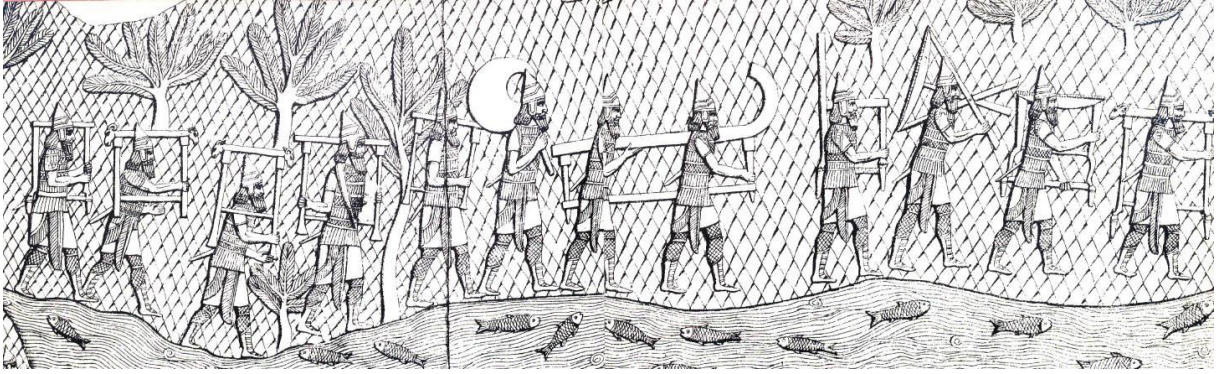

Figür 12. Ninive Güney Batı Saray'dan kıvrımlı başlıklı yatak-Yeni Asur Dönemi (Baker 1966, Fig.303).

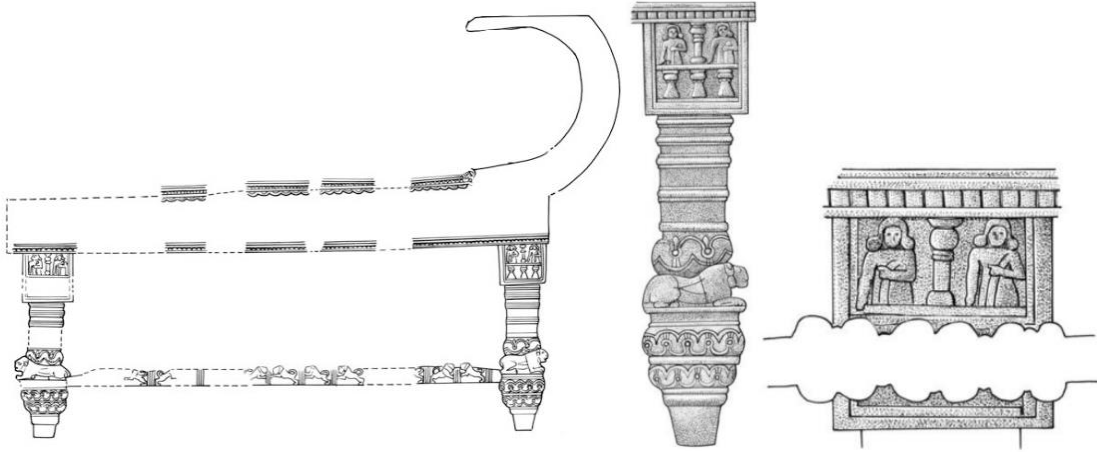
Figür 13. III.Tiglat-pileser (730-727) kampı, Nimrud'tan (Reade 2005, Fig.11).

Figür 14. Ninive'de Sargon'un Güney Batı Saray'dan kabartma. Mobilya, ganimet taşıyan askerler (Baker 1966, Fig.332).

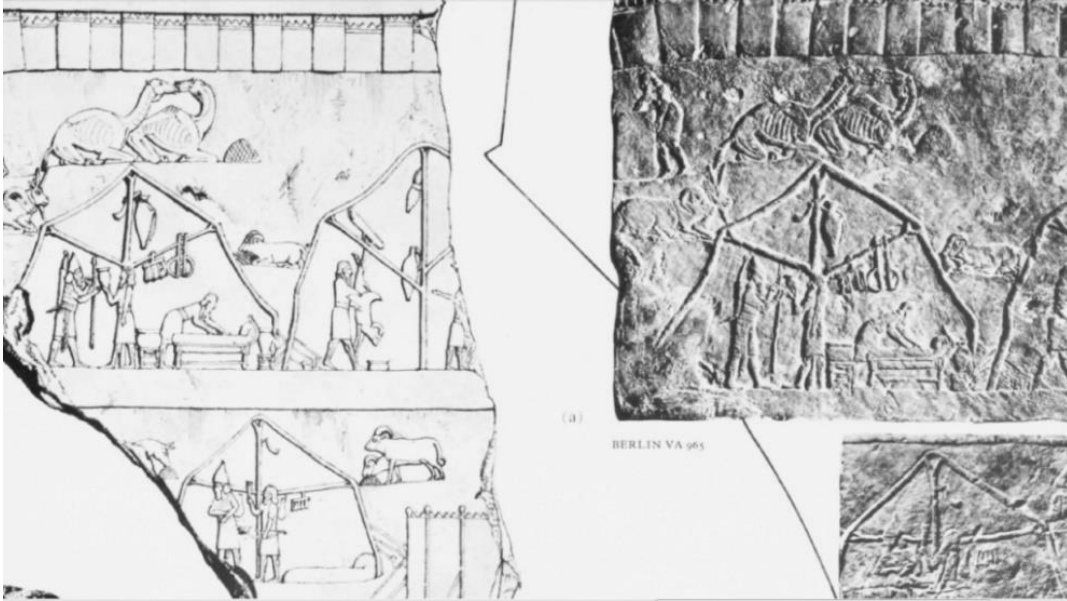
Figür 15. Assurbanipal ve kraliçe-MÖ 662-627-Yeni Asur Dönemi (Baker 1966, Fig.304-305).

Figür 16. Assurbanipal yatağı. Detay-çizim.

Figür 17. Barnett 1976, pl.LXVII.

Figür 18. Yatak hazırlama-Yeni Assur Dönemi (Barnett 1976, Pl.LXVI.1).

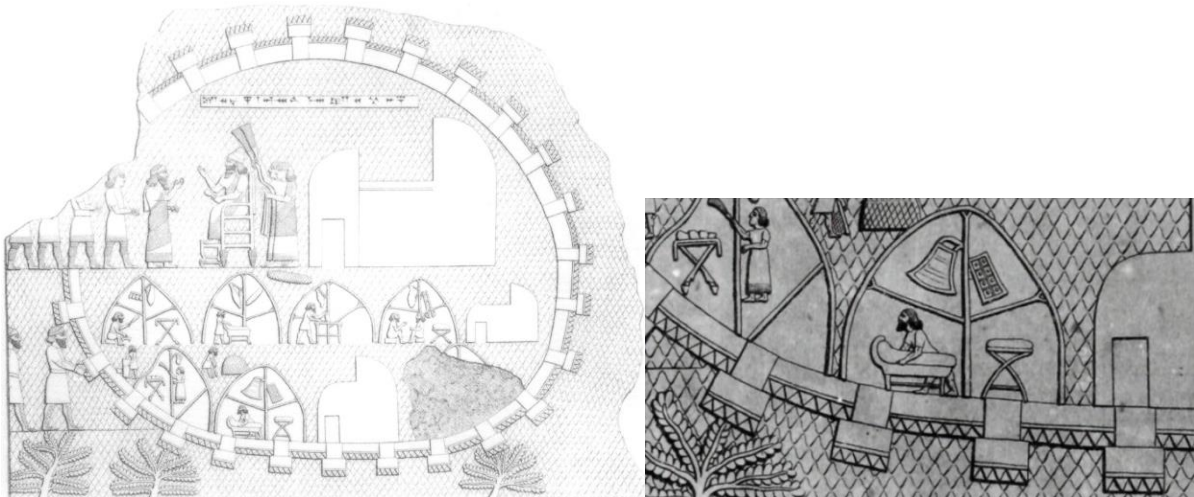

Figür 19. Ninive'den kabartma üzerinde Asur tipi yatak (Khyrieleis 1969, Tafel 3.3).

Figür 20. Ninive Güney Batı Saray'dan kabartma. (BM WA 124782a). (Smith 1938, XLVII)

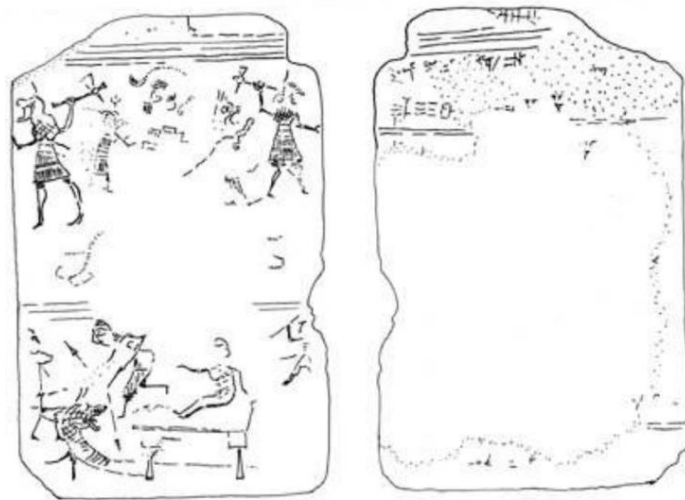
Figür 21. Sanherib'in askeri kampta heyet kabulü-Yeni Assur Dönemi (sol: Baker 1966, Fig.334; Sağ: Paterson 1915, s.8).

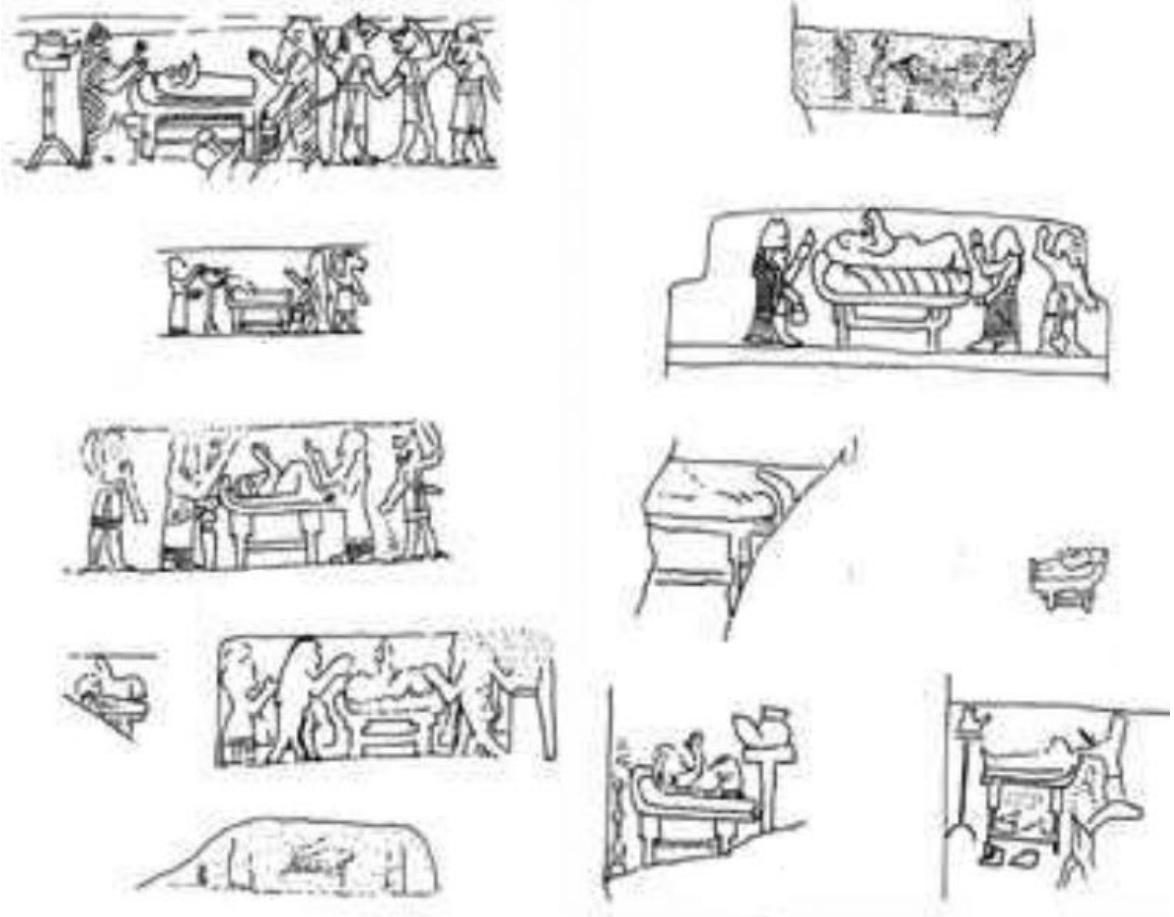
Figür 22. Lamashtu bronz levha amulet, Collection de Clerq, Tome II, Plate XXXIV. (Starr 1990, Abb 45).

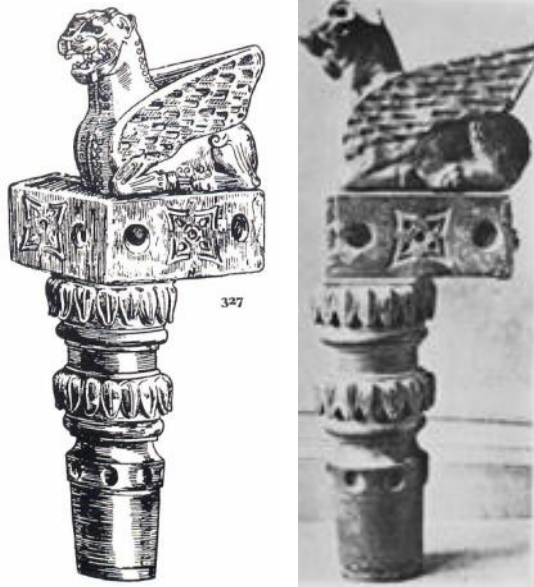
Figür 23. Lamastu bronz levha amulet, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Tome II, Plate XXXIV.

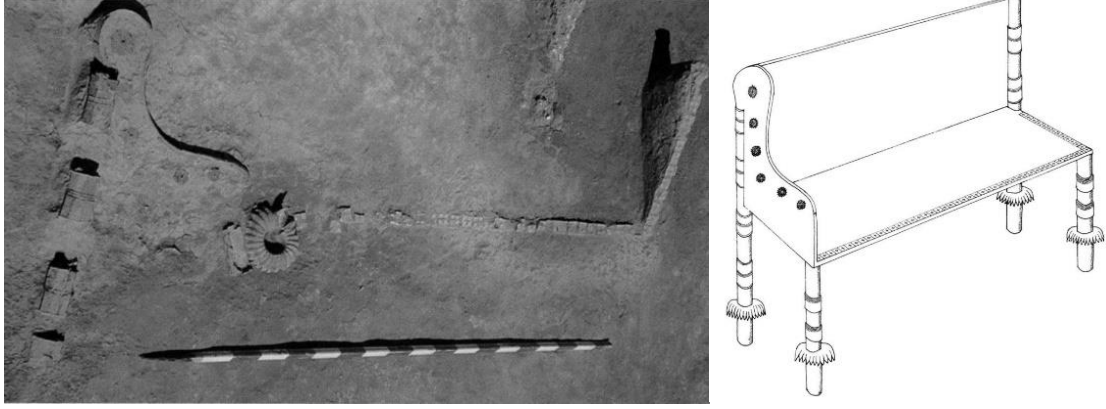
Figür 24. Amulet, (Wiggermann 2007, Fig.2).

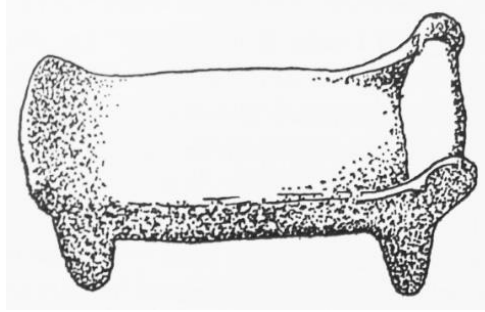
Figür 25. Lamashtu Amuletleri üzerinde yataklar (Wiggermann 2007, Fig.2).

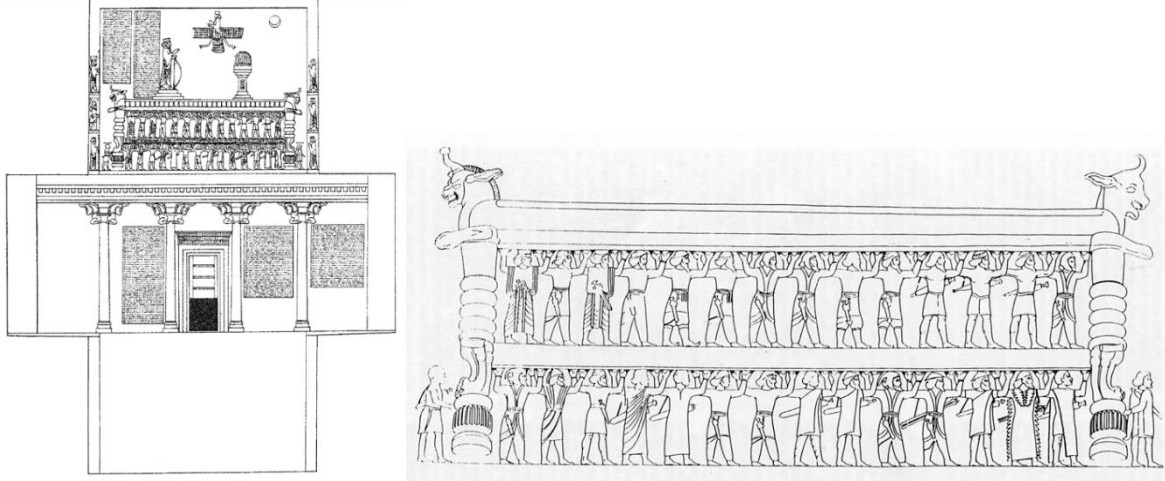
Figür 26. Toprakkale'den Urartu bronz mobilya köşesi çizimi-MÖ.8-7.yy (Baker 1966, Fig.326).

Figür 27. Nimrud'dan yatak aksamı (sol. Curtis 1982, Pl.8a/2013, Pl.XLVI; sağ. Curtis 2013, Pl.XLV.4).

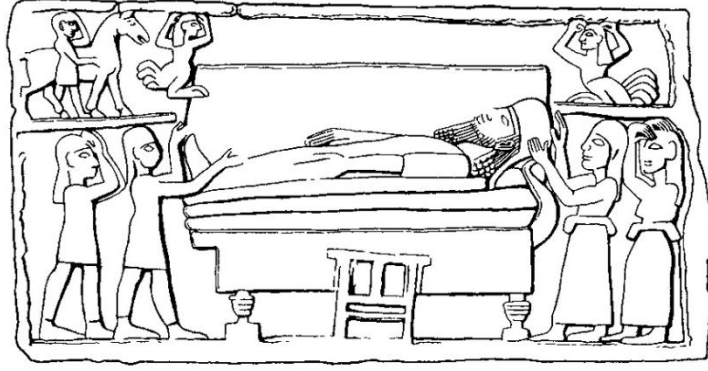

Figür 28. Lagaş'tan yatak modeli (Kyrieleis 1969, Abb.17).

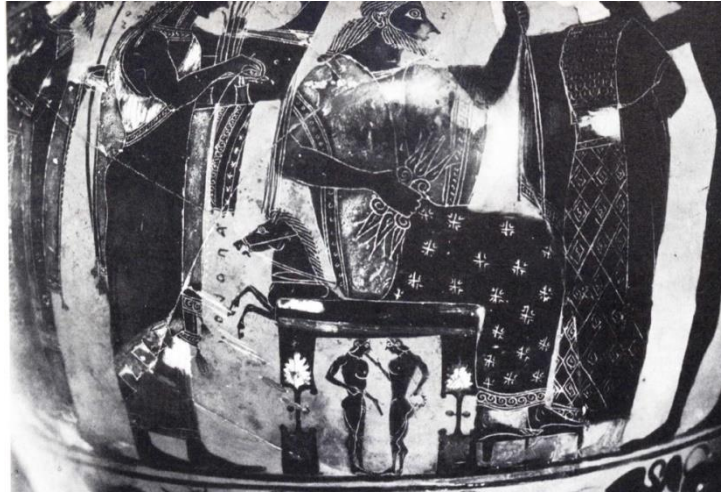

Figür 29. Nakş-ı Rüstem Pers Kral (Darius I) Mezarı cephesi ()

Figür 30. Memphis'ten Persli mezar steli. MÖ 500 (Boardman 2000, Fig.5.57).

Figür 31. At figürlü sandalye-vazo resmi-MÖ 540 (Baker 1966, Fig.424).

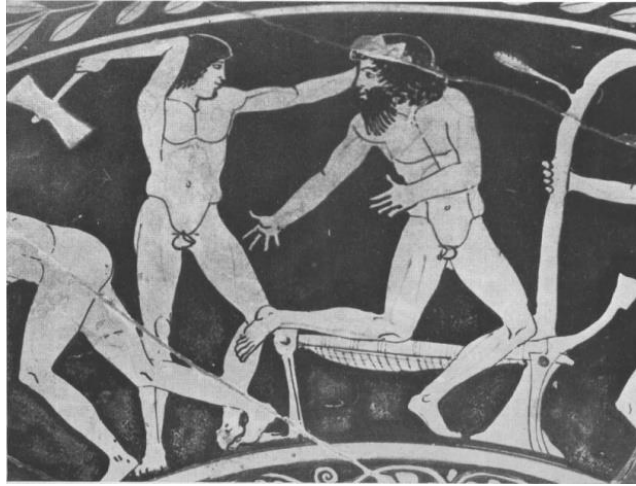
Figür 32. Epiktetos ressamının kylixi üzerinde symposion sahnesi. MÖ 520-500. (Baughan 2013, Fig 46).

Figür 33. Kırmızı Figür kylix. Symposium. B Yüzü. Geç Arkaik (Bicknell 1921, Pl.16).

Figür 34. Tek başlıklı yatak örneği. Alkimachos Ressamı'nın kırmızı figürlü Attika boyunlu amphorası üzerinde Prokrustes'in yatağı, MÖ 470-460 (Baughan 2013, Fig.18).

Figür 35. Tek Başlıklı Yatak Örneği. Spina'dan Penthesileia ressamı kylix-Theseus ve Prokrustes (Richter 1966, Fig.334).

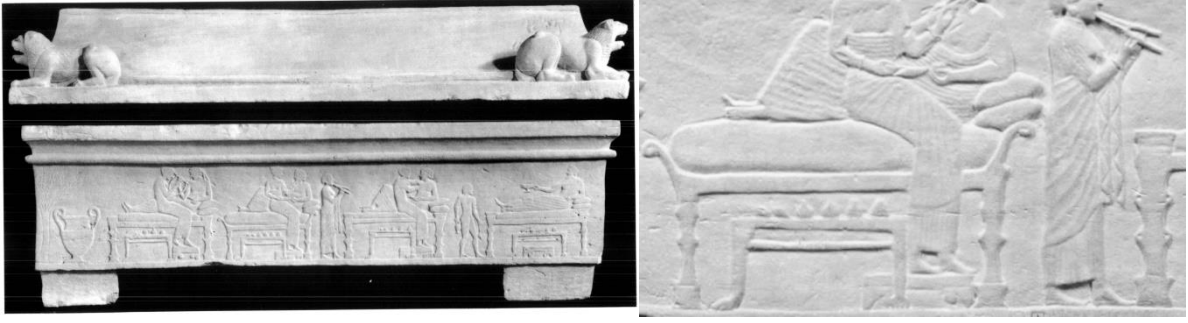
Figür 36. Column-krater. Perugia: near the Mykonos Painter (Erken Klasik Moret 1992, Pl.3-4).

Figür 37. Tek Başlıklı Yatak Örneği. Kylix üzerinde lyr çalan figür. Villa Giulia (Richter 1966, Fig.290).

Figür 38. Symposion sahnesi. Douris ressamının Kırmızı figür kylixi. MÖ 485- 480 (Baughan 2013, fig.47).

Figr 39. Golgoi Lahdi, Kıbrıs (Dentzer, Fig.185).

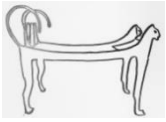
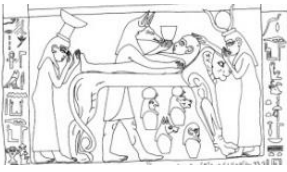
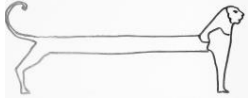

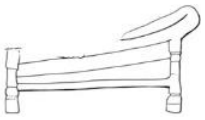

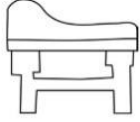
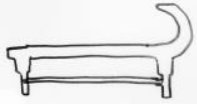

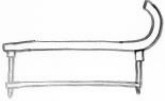
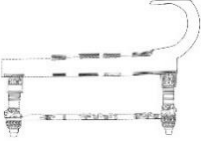
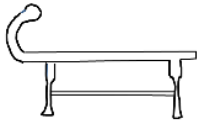

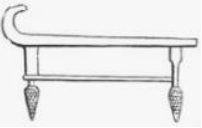
Figr 40. İki fulcrumlu yatak. (Ransom 1905, Fig.11).

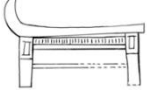

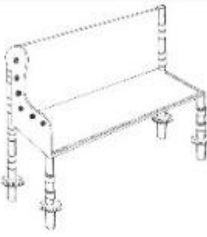
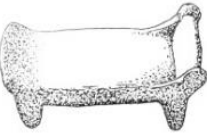
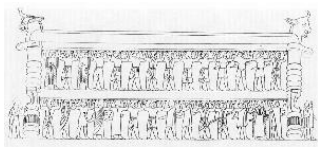

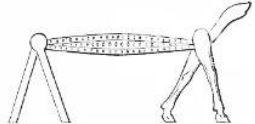
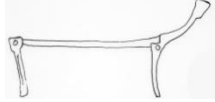

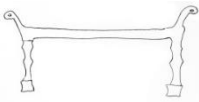

Figr 41. İki fulcrumlu yatak. (Ransom 1905, Fig.44).

Tablo 1

NO	TASVİR-ESER	KÜLTÜR VE İŞLEV	BULUNTU YERİ	TARİH
1		Antik Mısır- Özgün yatak	Boğa bacaklı yatak (Baker 1966, Fig.8)	1.sülale MÖ 3100-2900
2		Antik Mısır- Yuia'nın yatağı	Kahire Müzesi (Baker 1966, Fig.83)	18. sülale MÖ 1550-1292
3		Antik Mısır Seramoni yatağı	Tutankhamun'un mezarı (Baker 1966, Fig.143)	18. sülale MÖ 1550-1292
4		Antik Mısır-Pers Mezar steli-rölyef	Mısır-Saggara	MÖ 525-332.
5		Antik Mısır Aslan formlu Seramoni yatağı- rölyef	Mısır (Baker 1966, Fig.144)	Roma Dönemi
6		Mısır Şist taşından Seramoni yatağı	Mısır'dan (Louvre Müzesi-Paris)	MÖ 1550-1070
7		Akkad Silindir mühür		MÖ 3.bin
8		Akkad Silindir mühür		MÖ 3.bin
9		Yeni Assur Yatak-kabartma	Nimrud- Mezopotamya	MÖ 9.yy.
10		Yeni Asur Yatak- kabartma	Balawat Kapısı- kabartma (Dentzer Fig.81)	MÖ 858-824

11		Geç Hitit Yatak-stel kabartma	Maraş-stel	MÖ 8.yy ortası
12		Geç Hitit-Luwi hiyeroglif	Kululu-Karatepe Hyeroglif (Hawkins 1980, Pl.8b).	MÖ 704-681
13		Yeni Asur kabartma	Ninive. Kabartma. Kalde ganimetleri. (British Museum)	MÖ 704-681
14		Yeni Asur kabartma	III.Tiglat-pileser kampı (Barnett, 1976 ,Pl.LX)	MÖ 745-727
15		Yeni Asur kabartma	Sanherib'in askerleri ganimet taşıyor (Baker 1966, Fig.332)	MÖ 662-627
16		Yeni Asur kabartma	Assurbanipal ve kraliçe (Baker 1966, Fig.305)	MÖ 662-627
17		Yeni Asur kabartma	Din-Şarri kenti ganimetini taşıyan askerler. Ninive (Barnett 1976, pl.LXVII)	MÖ 668-627
18		Yeni Asur kabartma	Yatak- Assurbanipal kampı. (Barnett 1976, Pl.LXVI.1)	MÖ 662-627
19		Yeni Asur Kabartma	Ninive-kabartma. Sanherib kampı. (Khyrieleis 1969, Tafel 3.3).	MÖ 662-627
20		Yeni Asur kabartma	Ninive (Plate LXXX V.3)	MÖ 8.yy

21		Yeni Asur kabartma	Samherib kampı-yatak hazırlama (Baker 1966, Fig.334)	MÖ 662-627
22		Yeni Asur kabartma	Lamashtu levhası-hasta yatağı-Collection de Clerq	MÖ 7. yy
23		Yeni Asur kabartma	Lamashtu levhası-hasta yatağı-İstanbul Arkeoloji Müzesi	MÖ 7. yy
24		Yeni Asur kabartma	Amulet-Wiggermann	MÖ 7. yy
25		Urartu	Toprakkale, bronz mobilya köşesi (Baker 1966, Fig.327)	MÖ 8-7. yy
26		Yeni Asur kabartma	Nimrud-İn situ parçaların tahmini rekonstrüksiyonu (Curtis 2013, Pl.XLV.4)	MÖ 8. yy.
27		Yeni Asur	Lagaş'tan yatak modeli (Kyrieleis 1969, Abb.17).	MÖ 8-7. yy
28		Pers	Nakş-ı Rüstem Pers Kral (Darius I) Mezarı cephesi	MÖ 552-485
29		Antik Mısır-Pers	Memphis. Persli mezar steli	MÖ 500

30		Yunan	Vazo resmi (Baker 1966, Fig.424).	MÖ 540
31		Yunan	Epiktetos ressamı. Kylix. Symposion sahnesi	MÖ 520-500
32		Yunan	Alkimachos Ressamı. Kırmızı figürlü Boyunlu amphora. Prokrustes'in yatağı.	MÖ 470-460
33		Yunan	Spina'dan Penthesilea ressamı. Kylix. Theseus ve Prokrustes	MÖ 470-450
34		Etrüsk-Yunan	Kylix. Iyr çalan figür. Villa Giulia (Richter 1966, Fig.290).	MÖ 6. yy
35		Yunan	Douris ressamı. Kırmızı figür kylix. Symposion sahnesi.	MÖ 485- 480
36		Yunan	Kıbrıs-Golgoi (Dentzer, Fig.185)	MÖ 475-450
37		Yunan	Theseus ve Prokrustes. Aison ressamının kylixi. (Ransom 1905, Fig.11; Leroux 1912, 196).	MÖ 435-415
38		Yunan	Dionysos-Ariadne (Ransom 1905, Fig.44).	MÖ 5.yy